

УДК 930.2:[572.9+39]:378.4.091.32(477.83-25)“18/19”
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2024.56.12467>

ЗДОБУТТЯ СТУПЕНІВ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ, КАНДИДАТА І ДОКТОРА НАУК НАРОДОЗНАВЦЯМИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ НАПРИКІНЦІ ХІХ – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

Роман ТАРНАВСЬКИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра етнології

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна

e-mail: roman.tarnavskyi@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7817-6730>

Статтю присвячено народознавчим студіям у Львівському університеті крізь призму процедури докторизації. Констатовано, що механізм здобуття ступеня доктора був сталим упродовж кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. і передбачав захист докторської роботи і складання докторських (ригорованих, строгих) іспитів. Згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти від 11 листопада 1924 р., здобуття ступеня доктора філософії пов'язали з наявністю першого наукового ступеня – магістра філософії, а також увели нові норми публікації докторської роботи. Встановлено, що дозволений перехідний період тривав до 1932–1933 рр.

Проаналізовано докторські роботи з народознавчої тематики: дослідження етнологічного, фольклористичного, мистецтвознавчого, антропологічного спрямувань. З'ясовано, що перші докторати з народознавчих наук у Львівському університеті захищені після відкриття підрозділів, очолених Яном Чекановським та Адамом Фішером.

Наголошено, що з етнології як головного предмету відбувалися і захисти фольклористичного та мистецтвознавчого спрямування. Упродовж міжвоєнного періоду в університеті захищено також роботи з інших галузей наукових знань, тематика яких має стосунок до етнології.

Встановлено, що неодмінною частиною докторизації були іспити, зокрема екзамен з двох різних дисциплін, поєднання яких як головного та побічного предметів визначало галузь наукового ступеня.

Розкрито особливості підготовки дисертаційних робіт народознавчої тематики на тлі переходу від системи ступенів доктора філософії на систему ступенів кандидата наук і доктора наук за часів радянізації Львівського університету. У 1940 р. було створено аспірантуру, яка змогла повноцінно запрацювати лише після відновлення діяльності університету в серпні 1944 р. Встановлено, що Львівський державний університет імені Івана Франка мав право проводити захисти кандидатських і докторських дисертацій за спеціальністю «Фольклор».

Серед аспірантів, які готували кандидатські дисертації з народознавчої проблематики, були Ярослав Шуст і Михайло Нечигалюк, серед викладачів – старший викладач кафедри української літератури Михайло Дуліба. Над докторською дисертацією з фольклористики працював лише завідувач кафедри російської філології Роман Волков. Натомість підготовку та захист дисертацій з етнографії чи антропології в 1940-х роках опрацьовані джерела не фіксують.

Ключові слова: Львівський університет, докторизація, етнологія, антропологія, ригоровані іспити

Законодавчі норми докторизації

Віддавна неодмінна складова наукового дискурсу класичних університетів – докторський ступінь. Процедура його здобуття була консервативною. У Львівському університеті від останньої чверті XIX ст. з'явилося поняття «доктор філософії у галузі» (до того вживали поняття «доктор філософії»). Галузь, у якій здобували докторський ступінь, мала бути представлена серед наукових напрямів університету. Процедура докторизації передбачала складання ригорозів (ригорозальних, докторських, або строгих іспитів): першого (двогодинного) зі спеціальності та ще однієї науки, другого (одногодинного) – з філософії, а також підготовку докторської роботи. Наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. ригорозальні іспити як етап докторизації відбувалися перед захистом докторської роботи, натомість далі – навпаки. Особа, яка зголошувалася до них, зазначала галузі знань, із яких хотіла скласти перший ригороз. Приступити до докторських іспитів можна було на останніх роках навчання (фактично, від четвертого року). Отже, студенти філософського факультету могли закінчити університет абсолювентом (без ступеня) або доктором філософії в певній галузі. Час складання «великого» та «малого» ригорозів визначало керівництво факультету¹. Наголосимо, що наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. до перебігу процесу докторизації (на відміну від габілітації) рада філософського факультету Львівського університету ставилася доволі гнучко (зокрема, стосовно вимог до докторської роботи): австрійське Міністерство віросповідань та освіти й Міністерство віросповідань та народної освіти Польської Республіки в перші роки діяльності головні права стосовно докторизації визнавали саме за факультетськими радами. Натомість 11 листопада 1924 р. з метою уніфікації здобуття докторських ступенів на території Польської Республіки тодішній міністр віросповідань та народної освіти Болеслав Міклашевський підписав розпорядження у справі отримання ступеня доктора на всіх факультетах державних академічних шкіл, зокрема й університетів (набувало чинності 12 січня 1925 р.)². Його норми були незмінними й після розпорядження міністра віросповідань та народної освіти Януша Єнджеєвича від 2 січня 1934 р.³ (Закон про академічні школи від 15 березня 1933 р. не містив норм, які б

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6 зв.; Спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 1–6.

² “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich Wydziałach państwowych szkół akademickich (Uniwersytetów, Politechnik, Akademij oraz Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego)”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, 20, poz. 207 (1924): 345–349.

³ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 stycznia 1934 r. (Nr IVNS12929/33) w sprawie wykonania postanowień artykułu 41 ust. 3 ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R. P. Nr. 29, poz. 247)”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, 1, poz. 9 (1934): 56, 57.

регламентували докторизацію⁴). Натомість міністр Войцех Свентославський 20 квітня 1937 р. вніс незначні зміни (стосувалися передусім точних наук)⁵.

Розпорядження від 11 листопада 1924 р. ґрунтувалося на статті 95 Закону про академічні школи від 13 липня 1920 р.⁶ У розпорядженні уточнено, що ступінь доктора можна отримати з усіх теоретичних і прикладних наук, для яких передбачені нижчі наукові ступені. Наприклад, умовами здобуття цього ступеня визначено такі: володіння нижчим науковим ступенем (зокрема магістра, ліценціата і лікаря), отриманим щонайменше за два роки до початку процедури здобуття докторського ступеня в одній із державних академічних шкіл Польської Республіки (його міг замінити нострифікований у Польщі диплом, який підтверджував здобуття рівноцінного наукового ступеня у закордонних університетах); представлення докторантом самостійної наукової роботи, яку повинна була прийняти до розгляду відповідна комісія; складання строгого іспиту з так званих головного та побічного предметів. Докторант мав також внести екзаменаційну оплату, суму якої визначало спеціальне міністерське розпорядження (наприклад, упродовж 1930-х років сума, внесена докторантом до квестури Львівського університету для професорів, які оцінювали роботу, становила 50 злотих – по 25 злотих для двох референтів⁷). Подання про допуск до процедури докторизації робили на ім'я ректора університету (згідно з розпорядженням від 20 квітня 1937 р. – декана факультету⁸).

⁴ “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 29, poz. 247 (1933): 594–603.

⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r. (Nr IV UP2600/37) w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, 5, poz. 127 (1937): 145.

⁶ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 72, poz. 494 (1920), 1291.

⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман-Ростислав (докторська робота «Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogiły kozackiej z XVII w.»), 1930, арк. 8 зв.; Спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота «Sobótka słowiańska. Cz. I. Sobótka w Polsce»), 1931, арк. 5 зв.; Спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота «Wąż w wierzeniach ludu polskiego»), 1932, арк. 4 зв.; Спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота «Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna»), 1933, арк. 7; Оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск до захисту дисертації), 1931, арк. 5; Спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 3, 7.

⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 145. До нього долучали таке: метрику про хрещення або народження; короткий життєпис (*currículum vitae*); диплом нижчого наукового ступеня; квитанцію про сплату половини суми екзаменаційної оплати (другу половину вносили перед складанням іспиту); три примірники наукової роботи, надруковані на машинці, з додатком засвідчення професора, у закладі (лабораторії, семінарі тощо) якого вона виконана; заяву кандидата із зазначенням, що робота самостійна (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 345–347). Наприклад, у документах Александра Яворчака є підписана ним «декларація» («Правдиво засвідчую, що роботу писав самостійно і ніхто мені не допомагав» і засвідчення А. Фішера від 10 червня 1933 р. («Підтверджую, що вище наведена декларація є правдивою»)) (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота...), 1933, арк. 6), а в справі Ірини Іванчук-Нестюк – довідка за підписом А. Фішера від 19 травня 1939 р. такого змісту: «Засвідчую, що пані

Після проходження усіх етапів докторизації вручення докторського диплома (разом із п'ятьма копіями, які могли знадобитися для пред'явлення під час зарахування на роботу тощо) відбувалося лише після подання кандидатом до ректорату ста друкованих примірників докторської роботи із зазначенням на їхніх титульних сторінках, що робота надана академічній школі з метою отримання ступеня доктора і прийнята названими особисто референтами⁹. Цими нормами Міністерство віросповідань та народної освіти ставило отримання докторського диплома в залежність від публікації монографії, що на той час було доволі складним з матеріального погляду завданням. Наприклад, 22 квітня 1936 р. учитель Державної гімназії імені Тадеуша Костюшка у Луцьку Александер Яворчак, який ще в 1933 р. пройшов усі етапи докторизації, писав до міністерства: «Ласкаво прошу про дозвіл видати мені докторський диплом та про звільнення від обов'язку надання Університету Яна Казимира у Львові бажаних 100 примірників опублікованої роботи. Докторську роботу вже опублікував і 40 примірників розіслав найвидатнішим етнографам-славістам у Польщі та за кордоном. Від повітового відділу в Ланьцуті, який забезпечив публікацію моєї роботи, отримав лише 50 авторських примірників, із яких 40, як уже згадав, розіслав. Якщо би мав зараз надати Університету бажаних 100 примірників, мусив би їх купити, а це для мене неможливе, позаяк нині перебуваю у дуже скрутному матеріальному становищі (як учитель отримую платню згідно з I групою). Зважаючи на викладене, дуже ласкаво прошу про прихильне вирішення моєї справи»¹⁰. Під цим листом підписався й Адам Фішер. Уже 13 травня 1936 р. міністерство надіслало до ректорату Львівського університету листа, у якому повідомляло, що звільняє А. Яворчака від обов'язку передати ректорату сто примірників докторської роботи для отримання диплома, обмеживши їхню кількість десятьма¹¹.

магістр Ірина Іванчук-Нестюкова докторську роботу на тему «Етнографічна монографія Замостського повіту» виконала самостійно під моїм керівництвом» (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск...), 1939, арк. 6).

⁹ Із цієї кількості примірників по два надсилали до Міністерства віросповідань та народної освіти і ректоратам усіх академічних шкіл Польської Республіки, по одному примірнику – її більшим публічним бібліотекам, решту примірників передавали до бібліотеки відповідної академічної школи (їх могли використовувати для обміну на інші праці) («Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.», *Dziennik Urzędowy*, 348, 349).

¹⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота...), 1933, арк. 179.

¹¹ Там само, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота...), 1933, арк. 179, 180. До Міністерства віросповідань та народної освіти з проханням зменшити кількість обов'язкових примірників для передачі Львівському університету зі ста до десяти 15 березня 1938 р. звернувся Ю. Гаєк (завершив процес докторизації також у 1933 р.). Прохання він обґрунтовував тим, що його докторську роботу 1934 р. опублікувало Наукове товариство у Львові, воно ж у значній кількості розповсюдило її територією Польської Республіки і надіслало за кордон. Наукове товариство у Львові зі свого боку написало довідку як додаток до листа Ю. Гаєка, у якій підтвердило, що 40 примірників книжки передано бібліотеці Львівського університету, а ще 40 розійшлося серед дійсних членів товариства. Як і у випадку з А. Яворчаком, міністерство відреагувало досить швидко: уже 12 травня надіслало лист, у якому повідомляло, що дозволяє Ю. Гаєку перед отриманням

Після затвердження академічним сенатом ухвали факультетської ради про надання ступеня доктора (розпорядження від 20 квітня 1937 р. прибрало цю норму¹²) ректор, декан та промотор (зазвичай, ним був головний референт) проводили промоції кандидата на доктора, під час яких той складав спеціальну присягу¹³. Особливості промоції регламентував статут університету. Згідно зі статутами Університету Яна Казимира у Львові 1926 та 1929 рр., промоція – урочистий акт надання докторського ступеня, відбувалася після виконання усіх приписів, необхідних для його отримання. Коли ректор визначив дату і час промоції, декан факультету повідомляв кандидата про можливість її проведення¹⁴.

Промоція на доктора відбувалася публічно, проте ректор міг обмежити коло осіб, яких допускали на неї. Промоції проводив промотор у присутності ректора та декана факультету, одягнутих в урочисті академічні строї (у статутах 1926 і 1929 рр. чітко визначено, що це тоги, берети та ланцюги, натомість у проєкті статуту 1934 р. конкретизації нема¹⁵). У статуті 1926 р. прописано, що промотора за рішенням факультетської ради визначав декан факультету зі звичайних професорів за черговістю або ж на побажання кандидата¹⁶ (наприклад, промотором Болеслава Росінського був не Ян Чекановський, а звичайний професор зоології та порівняльної анатомії Казімеж Кветневський¹⁷). Асистували під час

диплома передати ректорату Львівського університету 10 примірників докторської роботи (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск до захисту дисертації), 1932–1938, арк. 7–9).

¹² “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 145.

¹³ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 348.

¹⁴ *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 maja 1926 r.), 20; *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 września 1929 r.), 22, 23; *Projekt Statutu Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Lwów, 1934), 44, 45. Наприклад, 26 червня 1932 р. декан гуманітарного факультету Львівського університету В. Подляха звернувся до Г. Перльса, який уже пройшов усі етапи докторизації, з таким листом: «Цим повідомляю Пана, що коли Пан бажав би проведення акту промоції ще у період перед відпусткою, то акт промоції міг би відбутися лише 1 липня цього року, тобто у п'ятницю. Мусив би Пан у такому разі залагодити всі пов'язані з цим формальності: скласти у педеля Університету таксу в розмірі 50 злотих щонайпізніше до дня 29 цього місяця, свідоцтво народження і свідоцтво зрілості та повідомити гуманітарний факультет про рішення щодо вказаного вище терміну» (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота...), 1932, арк. 2). Отже, диплом новому доктору урочисто вручали незабаром після останнього етапу докторизації – ригорозу (Г. Перльс склав відповідний іспит у червні 1932 р., а його докторський диплом датовано 1 липня цього самого року). Натомість дозвіл забрати диплом з університету він отримав лише після надання примірників опублікованої докторської роботи (відповідна монографія Г. Перльса побачила світ лише у 1937 р.). (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 1 зв.; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, арк. 5; Henryk Perls, *Wąż w wierzeniach ludu polskiego* (Lwów : Drukarnia Nauk., 1937)).

¹⁵ *Projekt Statutu Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Lwów, 1934), 44, 45.

¹⁶ *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 maja 1926 r.), 20.

¹⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1242: Росінський Болеслав (особова справа), 1944–1946, арк. 4.

промоції педель (тобто один з технічних працівників) університету, що тримав ректорське берло (скіпетр), та субпедель факультету, який тримав берло декана. Після того, як представники університетської влади зайняли свої місця, промотор зачитував текст докторської присяги. Фрагмент з її безпосередньою формулою, яку кандидат повторював, поклавши два пальці правиці на подане йому берло, слухали стоячи. Далі промотор вручав промованому докторський диплом, підписаний ректором, деканом і самим промотором, доктор підписував промоційний акт, а присутні представники університетської влади своїми підписами затверджували проведення промоції в альбомі докторів Університету Яна Казимира у Львові¹⁸.

Згідно з міністерським розпорядженням від 11 листопада 1924 р., у докторському дипломі, який видавали від імені ректора й академічного сенату, мали бути зазначені відповідні декан і промотор, поставлена печатка університету і власноручні підписи ректора, декана і промотора. Крім того, у дипломі мали зазначити родовід кандидата, результат строгого іспиту і назву докторської роботи. Основний текст диплома був польською мовою, проте подавали і його переклад латиною або французькою мовою (докторські дипломи, видані на філософському / гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові мали тільки латиномовний варіант (зокрема, диплом Болеслава Росінського 1921 р. чи диплом Генрика Перльса 1932 р.), що було традицією ще від Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові: саме латиною подано інформацію в дипломі А. Фішера 1912 р.¹⁹). Прізвища промованих докторів повідомляли Міністерству віросповідань та народної освіти і ректорам академічних шкіл Польської Республіки. Усі документи, дотичні до докторатів, мали зберігатися окремо в так званих докторських метриках, ведення яких було обов'язком декана факультету²⁰. Наприклад, відомості про докторизації залишилися в декількох томах ригорозальної книги філософського та гуманітарного факультетів Львівського університету²¹.

¹⁸ *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 maja 1926 r.), 20; *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 września 1929 r.), 22–23; *Projekt Statutu Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Lwów, 1934), 44, 45.

¹⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, диплом доктора філософії; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, арк. 5; Спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, диплом доктора філософії.

²⁰ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 348, 349.

²¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, 50 арк.

Докторські роботи з народознавчої тематики

а) етнологія, етнографія, фольклористика, мистецтвознавство

Здобуття ступенів докторів філософії у галузях народознавчих наук у Львівському університеті розпочалося із заснуванням кафедри антропології та етнології, очоленої Яном Чекановським, а згодом – кафедри етнології під керівництвом Адама Фішера. Сам А. Фішер почав клопотання про здобуття докторського ступеня на четвертому році студій: у поданні до Міністерства віросповідань та народної освіти університет повідомляв, що А. Фішер просить дозволу приступити до процедури докторизації в літньому семестрі 1910/11 н. р., мотивуючи це тим, що наступного року планує поїхати на навчання за кордон. До цього прохання А. Фішер долучив 21 свідоцтво участі в колоквіумах і семінарах та сім опублікованих праць²². Урешті 1912 р. він здобув ступінь доктора філософії у галузі романської філології та історії мистецтва. Його докторська робота на тему «Хуан Руїс, архіпресвітер Ітський. Критично-літературна монографія», текст якої написаний під час перебування А. Фішера у Львові та Відні впродовж квітня–червня 1911 р., присвячена життю і творчості іспанського поета та священника першої половини XIV ст. Хуана Руїса. Роботу виконано в семінарі Е. Порембовича, який і став промотором²³.

Інший провідний народознавець Львівського університету – Філарет Колесса – ступінь доктора філософії у галузі слов'янської філології здобув 21 березня 1918 р. у Віденському університеті на підставі роботи «Про мелодичну та ритмічну структуру українських (малоруських) речитативних наспівів, так званих козацьких пісень» (промотором був австрійський філолог Йозеф Зеємюллер)²⁴.

У 1921 р. опубліковано докторську роботу Марії Бартель де Вейденталь «Урекливі очі», виконану в Антропологічно-етнологічному інституті Університету Яна Казимира у Львові²⁵. На жаль, біографічних даних дослідниці відшукати не вдалося, як і даних про перебіг її докторизації. Робота ж «Урекливі очі» важлива тому, що репрезентує етнологічний напрям наукової діяльності інституту під керівництвом Я. Чекановського. У схвальній рецензії

²² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6 зв.

²³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, диплом доктора філософії; Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (далі – Archiwum PTL), nr. inw. 88: Adam Fischer, Juan Ruiz el Arcipreste de Hita. Monografia krytycznoliteracka (Rkp.), 498 s.

²⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 9а.

²⁵ Marya Barthel de Weydenthal, *Uroczne oczy* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1921), 52 s. (Marya Barthel de Weydenthal, “Uroczne oczy”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowkiego*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 1, zes. 3 (1923): 213–264); ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 315: Бартель де Вейденталь Марія (робота «Uroczne oczy»), 1921, 70 арк.

на працю професор етнології Познанського університету Ян Бистронь наголошував на систематичному викладі матеріалу та «розумній стриманості» територіальних меж дослідження, що «приносить науці більше користі, ніж тлумні перегляди фактів, зібраних звідусюди»²⁶. Праця М. Бартель де Вейденталь написана переважно на польському, українському, білоруському і литовському етнографічному матеріалі, з використанням відомостей про євреїв, які проживали на етнічних землях зазначених народів. Дослідниця обумовила, що спиралася передусім на публікації у виданнях «Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej», «Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne», «Wisła», «Lud» та низку монографій провідних народознавців і лише подекуди використала інформацію, почуту в околицях Бжешця Куявського, у Закопаному і на теренах «польських Інфлянтів». М. Бартель де Вейденталь схарактеризувала та проаналізувала всі найважливіші аспекти досліджуваної проблематики за такою схемою: вроки в контексті різноманітних чародійських практик – люди, тварини та демонологічні персонажі, які спричиняють вроки, – істоти та речі, які їм піддаються, – симптоми, наслідки вроків – їхнє знімання і способи запобігання. Чіткі структура роботи і стиль викладу матеріалу дали змогу дослідниці комплексно висвітлити явище вроків у зв'язку з різними сферами – соціальною (вік, стать, професії тощо), національною (наприклад, якщо захворіла корова, то польський селянин уважав, що її врік єврей-орендар, натомість євреї мали аналогічні погляди щодо гоїв), природною (представники фауни як ті, що здатні насилати вроки), демонологічною тощо; показати паралелі в реакціях на вроки людей і тварин (зокрема, як і у випадку з дітьми, найперше піддаються врокам телята, курчата, потомство диких тварин і птахів; способи лікування вроків у людей і тварин практично однакові). М. Бартель де Вейденталь майстерно відобразила розуміння специфіки категорій «думка», «слово» та «дія», «річ», «живе» (людина, тварина, рослина) стосовно різноманітних аспектів, пов'язаних із вроками²⁷.

Утворення кафедри етнології та Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові збіглося в часі з уже згаданим розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти від 11 листопада 1924 р. Його спеціальні положення, які чітко регламентували всі нюанси процедури докторизації на території Польської Республіки, містили вимоги і до докторської роботи. Така праця мала бути виконана польською мовою, латиною або ж іншою мовою, якщо нею викладали предмет, у галузі якого проведено дослідження.

²⁶ Jan Stanisław Bystroń, “Marja Barthel de Weydenthal. Uroczne oczy. Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. dział II, t. 1, zesz. 3, str. 52”. *Lud*, t. 21 (1922): 162.

²⁷ Barthel de Weydenthal, *Uroczne oczy*, 1–52; ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 315: Бартель де Вейденталь Марія (робота «Uroczne oczy»), 1921, арк. 1–70.

Як виняток, за поданням факультетської ради і з дозволу міністра докторська робота могла бути написана й іншою іноземною мовою з додатком польсько-мовного резюме (цю норму почерпнуто зі статті 95 Закону про академічні школи від 13 липня 1920 р.²⁸). Замість докторської роботи могли прийняти і більші за обсягом праці, опубліковані принаймні за рік перед терміном зголошення до докторизації²⁹.

До початку 1930-х років докторську роботу на філософському / гуманітарному факультеті Львівського університету оцінювали переважно два референти, натомість від 1933 р. поширеним стало залучення трьох референтів. Однак сума, яку докторант вносив до квестури університету, не змінилася і надалі становила 50 злотих: оплачували роботу лише першого та другого референтів³⁰. Аналіз ригорозальних книг Львівського університету засвідчує, що розгорнутий відгук на докторську роботу писав, зазвичай, перший референт. Натомість решта могли написати об'ємний відгук або просто зазначити на аркуші з відгуком першого референта, що підтримують його думку (у випадку докторських робіт народознавчого спрямування саме так найчастіше і відбувалося)³¹.

До ради гуманітарного факультету Університету Яна Казимира у Львові з проханням про допуск до строгих іспитів – двогодинного екзамену зі слов'янської філології (з акцентом на українській мові) як головного предмета та етнології як побічного і до одногодинного екзамену з філософії – в 1924 р. звернувся Михайло Кіт. Докторською роботою він декларував дослідження «Українське народне весілля: Пісні, обряди, звичаї, їхні значення, розвиток та генеза». Декан гуманітарного факультету Ян Пташнік у листі-відповіді повідомив: позаяк М. Кіт ніколи не був студентом філософського факультету, його прохання про допуск до строгих іспитів не може бути задоволене³².

²⁸ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 1291.

²⁹ Робота мала засвідчити здібності кандидата до самостійного вирішення наукових проблем та його внесок у розвиток науки. Наголошувалося, що докторська робота повинна бути дотичною до проблем, які входили до головного предмета першого наукового ступеня, тобто викладені в магістерській роботі (А. Фішер цю норму вважав «дуже шкідливою для наукових кафедр» (*Archiwum PTL, nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach* (Мр.), s. 4), а також на забороні подавати її розширений варіант як роботу на здобуття ступеня доктора філософії. Відхилене екзаменаційною комісією однієї з академічних шкіл Польської Республіки докторське дослідження не могли розглядати повторно екзаменаційні комісії інших вищих навчальних закладів держави (“*Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.*”. *Dziennik Urzędowy*, 346–348).

³⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман-Ростислав (докторська робота...), 1930, арк. 8 зв.; Спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота...), 1931, арк. 5 зв.; Спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота...), 1932, арк. 4 зв.; Спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота...), 1933, арк. 7; Оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск...), 1931, арк. 5; Спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск...), 1939, арк. 3, 7.

³¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, 286 арк.

³² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2023: Кіт Михайло («Українське народне весілля» / [Заява про допуск до докторських іспитів]), 1925, арк. 1–3.

У 1926 р. до розгляду прийняли докторську роботу Альфреда Бахманна «Слов'янське народне будівництво. Ч. 1. Дах». А. Фішер як головний референт у відгуку від 31 травня 1926 р. докладно проаналізував її текст, наголосивши, що А. Бахманн висвітлив дах як складову народного будівництва західних (з акцентом на поляках), південних і східних слов'ян, а для порівнянь залучив також германський, балтський та угро-фінський матеріал. Роботу референт уважав унікальною, оскільки задекларовану проблематику, за його словами, настільки всебічно ще ніхто не досліджував. Окрім позитивів чисто описової складової роботи, А. Фішер зазначив про низку висновкових тверджень докторанта, зокрема, що дах у слов'ян зберіг чимало архаїчних рис народного будівництва, серед яких – конструкція даху на сохах, а також виділив зроблені А. Бахманном типології низки пов'язаних із дахом культурних явищ (схили, технологія встановлення крокв, покриття, оздоблення тощо), а за ними – районування території Польської Республіки. До позитивної оцінки докторської роботи А. Бахманна у відгуку від 24 червня 1926 р. долучився Я. Чекановський як її другий референт, висловивши водночас побажання, аби перед публікацією монографії автор скоротив текст³³. Праця «Дах у слов'янському народному будівництві» авторства А. Бахманна побачила світ у 1929 р.³⁴

На розгляд ради гуманітарного факультету докторську роботу про історичні джерела орних знарядь – «Сільськогосподарські знаряддя орного типу» – у 1930 р. представив інший учень Адама Фішера – Ян Фальковський. Як монографію її видали вже наступного року³⁵. В опублікованій рецензії на цю працю А. Фішер зазначив, що автор дійшов важливих висновків: перші європейські орні знаряддя за конструкцією можна розділити на два типи – орний тип із простим гряділем і полозовий тип із вигнутим гряділем; найдавнішим у Європі сільськогосподарським орним знаряддям є рало з простим гряділем; полозове рало з вигнутим гряділем розвинулося з рала орного типу в стародавніх Вавилоні та Ассирії; полозові рала поширилися на теренах Європи в античні часи завдяки грекам, а також (у вдосконаленому вигляді) під час римського панування; серед рал орного типу на території Європи можна виділити три групи, які відрізняються кріпленням ральника і гряділя, а також ручками; на

³³ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 147, 147 зв.

³⁴ Alfred Bachmann, *Dach w słowiańskim budownictwie ludowym* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1929), 205 s. (Alfred Bachmann, “Dach w słowiańskim budownictwie ludowym”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 5, zesz. 4 (1929): 271–476).

³⁵ Jan Falkowski, *Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1931), 132 s. (Jan Falkowski, “Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 8, zesz. 2 (1931): 113–244). Докладно про докторати в останнє передвоєнне десятиліття див.: Роман Тарнавський, “Докторати з етнографії та етнології у Львівському університеті (1930-ті рр.)”. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія, вип. 17 (2016): 99–106.

східноєвропейських теренах існують сільськогосподарські знаряддя орного типу з простим гряділем – сохи, які поділяють на двополицеві з великим рогачем і парним воловим запрягом та лопаткові з голоблями й однокінним запрягом; імовірно, що соха не є автохтонним східноєвропейським орним знаряддям, а походить з Азії, причому двополицева соха могла виникнути завдяки поширенню лопаткової сохи на території, де використовували рало орного типу з воловим запрягом³⁶.

У 1931 р. докторську роботу «Слов'янська собітка. Ч. 1. Собітка в Польщі» представив на розгляд абсолювент гуманітарного факультету Тадеуш Цешляк. У вересні цього самого року її взяли оцінювати А. Фішер та Я. Чекановський³⁷. Докторант схарактеризував такі аспекти святкування дня св. Яна, як термінологія на його означення, участь в обряді дівчат, хлопців та осіб інших вікових категорій, роль вогню (час, місце розведення обрядових багать, матеріал для вогнищ і способи добування вогню, стрибки через багаття, проведення через вогонь худоби), води (купання, пускання вінків), рослин (з акцентом на папороті), тварин (кота, кажана; обряди, пов'язані з кінською та коров'ячою головами), вірування (демонологія, гадання) тощо. Головними мотивами в купальській обрядовості поляків Т. Цешляк визначив культ сонця, вшанування божеств (зокрема, врожаю) та померлих, шлюбно-еротичні мотиви³⁸.

Роботи до захисту в 1932 р. подали одразу два учні А. Фішера – Леон Попель і Генрик Перльс. Дослідження Л. Попеля «Ступа в Польщі» можна вважати одним із прикладів застосування типологічного методу під час етнологічних студій. Його позитивно оцінили і референти – А. Фішер (відгук від 19 вересня) і Я. Чекановський (від 19 листопада). Зокрема А. Фішер наголосив, що Л. Попель проаналізував 324 одиниці ступ із території Польської Республіки (на кінець першої третини 1930-х років в архіві Етнологічного інституту вже було близько 800 докладних описів і рисунків ступ, зібраних завдяки кореспондентській мережі, передусім учителями, що відреагували на спеціальний запитальник, тож, готуючи докторську роботу до друку, Л. Попель міг розширити джерельний матеріал³⁹). Використання значної кількості джерел із різних теренів дало змогу Л. Попелю розробити нову типологію досліджуваного

³⁶ Adam Fischer, "Jan Falkowski: Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne. Lwów, Towarzystwo Naukowe 1931. Str. 132. Z 76 rycinami i 1 mapą w tekście". *Lud*, t. 30 (1931): 254. Сучасні дослідники спростовують певні твердження Я. Фальковського щодо походження сохи, вважаючи, що вона виникла саме на теренах Східної Європи, і першим її різновидом була соха з парним воловим запрягом, а не з запрягом однієї тяглової тварини – коня (Михайло Глушко. *Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема)* (Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2003), 324–345).

³⁷ ДАЛЮ, ф. 26, оп. 4, спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота...), 1931, арк. 5 зв.

³⁸ Там само, арк. 124.

³⁹ Jan Falkowski, "Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934)". *Lud*, t. 32 (1933), 190, 191.

знаряддя. Він об'єднав ступи в такі три групи – ручні, ніжні та ступки, а товкачі типологізував за способом товчення на одно-, двосторонні та дворучні. А. Фішер у відгуку серед позитивів наголошував на тому, що вчений уклав чотири типологічні таблиці та чотири мапи поширення різних типів ступ на території Польської Республіки (за досліджуваними культурними реаліями Л. Попель розробив районування). Менш вдалим, на думку професора, був вступ до рецензованої докторської роботи, де наведено генезу вирощування різного збіжжя, а низка висновків недостатньо обміркована⁴⁰.

Докторизація Л. Попеля, хоча хронологічно і була після здобуття докторського ступеня Г. Перльсом, відбувалася за старими приписами: у 1933 р. завершувався передбачений Міністерством віросповідань та народної освіти перехідний період, упродовж якого університети могли надавати ступінь доктора філософії особам, які не мали ступеня магістра (А. Бахманн, Я. Фальковський, Т. Цешляк, Л. Попель магістрами не були), що відобразилося в появі у 1932 р. в університетській документації термінів «докторат нового типу», «ступінь доктора філософії нового типу», «строгі іспити на ступінь доктора філософії за новою системою» тощо (трапляється вже у справах про докторизацію перших магістрів філософії у галузі етнографії з етнологією – Генрика Перльса та Юзефа Гаєка)⁴¹ і, щонайголовніше, – нової ригорозальної книги Львівського університету, сторінки якої мали вигляд формулярів, які треба було заповнювати⁴² (паралельно з нею до 1933 р. включно записи про докторизацію не магістрів робили у старій книзі)⁴³.

Наприкінці лютого 1932 р. зголошення про бажання розпочати процедуру габілітації до ради гуманітарного факультету подав Г. Перльс. У березні його докторську роботу «Змія у віруваннях польського народу» передали для оцінювання А. Фішеру і Я. Чекановському⁴⁴. Як уже зазначено, у 1937 р. докторське

⁴⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 134, 135. Зазначимо, що в опублікованій на підставі докторської роботи праці (значну частину джерел для її написання становлять музейні експонати) Л. Попель виокремив справжню ступу, що має два типи – ручний та ніжний, і механічну ступу, а в структурі окремих тематичних блоків зробив внутрішній поділ матеріалу за воєводствами, серед яких є і Львівське, Станіславівське, Тернопільське, Волинське, Поліське (для них виготовлено й спеціальні мапи) (Leon Popel, “Stępa w Polsce”. *Lud*, t. 34 (1936): 187–269).

⁴¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск...), 1932–1938, арк. 4, 6; Оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота...), 1932, арк. 1, 8.

⁴² Під час виготовлення блоку ригорозальної книги 1932–1939 рр., вочевидь, трапилася друкарська помилка, тож розпорядження Міністерства віросповідань та народної освіти, опубліковане як позиція 207 у 20-му номері «*Dziennika Urzędowego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*» за 1924 р. у «шапці» кожного протоколу комісії подано під датою «11 листопада 1925 р.» Недоліком нової ригорозальної книги як джерела є те, що вона не містить відгуків референтів на докторські роботи (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, 50 арк.).

⁴³ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, 286 арк.

⁴⁴ Там само, оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота...), 1932, арк. 3, 4 зв.

дослідження Г. Перльса побачило світ як однойменна монографія. Автор докладно проаналізував уявлення, пов'язані зі змією, у різних народів світу, з акцентом на поляках. Працю відкриває опис вірувань про змій, які побутували в державах Стародавнього Сходу (Єгипті, Месопотамії, Палестині, Сирії, Індії та ін.), а також в античних Греції та Римі. Далі Г. Перльс розглянув роль змій у культурі давніх германців та угро-фінів. Ці відомості були своєрідним вступом до слов'янського матеріалу. Дослідник схаактеризував змію у віруваннях слов'ян від Середньовіччя, спробував виявити пережитки її культу як божества (для цього використав, окрім польського, український, білоруський, словацький, пруський етнографічний матеріал), зокрема, наголошував, що великою пошаною змію оточували гуцули. Особливий акцент дослідник зробив на змії як хтонічному божестві вегетативної природи (за народними уявленнями, контакт із плазуном відновлював родючість землі) та духові предка-опікуна; описав такі її функції, як сторож скарбів, божество яснобачення, виконавець кари за гріхи, володар атмосферних сил; схаактеризував вірування про походження змії, засоби охорони від неї тощо⁴⁵.

У грудні 1932 р. розпочалася процедура докторизації Ю. Гаєка. Оцінювати його докторське дослідження рада гуманітарного факультету доручила А. Фішеру і Я. Чекановському (відгуки, відповідно, від 8 та 14 лютого 1933 р.). Тема роботи звучала як «Півень у народних віруваннях»⁴⁶ (в рукописі як «Kur w wierzeniach ludowych», а під час підготовки на його підставі монографії, опублікованої у 1934 р., назву змінили на «Kogut w wierzeniach ludowych»). У цьому етнологічному дослідженні Ю. Гаєк спробував з'ясувати роль півня в традиційних уявленнях народів світу (Європи, Азії, Африки та Австралії) упродовж усієї історії людства – від найдавніших часів до ХХ ст. включно: проаналізував місце домашнього птаха у віруваннях стародавніх персів, індійців, китайців, греків і римлян, у європейських господарсько-календарних (переважно аграрних) і родинних обрядах (тут автор використав і український матеріал), демонологічних віруваннях і фольклорі, а також у сучасних для дослідника відомостях з Австралії, Океанії, Африки й Азії. Автор намагався визначити прабатьківщину півня (за допомогою порівняльно-історичного методу, аналізу назв на його означення, враховуючи терени доместикації птаха і його поширення ойкуменою). Дослідник дійшов висновку, що вірування про півня первісно сформувалися на території стародавніх Греції, держав Малої Азії, Персії та Індії. Ю. Гаєк також виявив, що у віруваннях про цього птаха в багатьох народів світу є такі мотиви, як апотропеїчна функція його голосу,

⁴⁵ Perls, *Wąż w wierzeniach ludu polskiego*.

⁴⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск...), 1932–1938, арк. 1–5; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 4.

зв'язок із Сонцем, півень як символ плодючості, домашній дух-опікун, жертва чи харчова заборона та як об'єкт ворожінь (свідчать про зв'язок півня з потойбічним світом)⁴⁷.

Наступні докторські роботи засвідчують зміну проблематики в наукових студіях Етнологічного інституту: від етнологічних і загальнотеоретичних тем до польових досліджень польських та українських етнічних земель у складі Польської Республіки. А. Фішер зазначав, що попередні наукові пошуки виявили нестачу матеріалів із цих теренів із багатьох сфер, отож Етнологічний інститут Львівського університету поставив собі за мету виправити цю ситуацію⁴⁸.

А. Яворчак докторське дослідження «Село Домбрувки, повіт Ланьцут. Етнографічна монографія» написав на підставі польових матеріалів, зафіксованих у 1930–1933 рр. Роботу оцінювали три референти – Адам Фішер, Ян Чекановський і Генрик Гартнер (отримали текст 17 червня 1933 р.)⁴⁹. Через три роки – у 1936 р. – світ побачила однойменна книжка А. Яворчака, доповнена польовими матеріалами 1934–1935 рр. Дослідження є прикладом етнографічної монографії одного населеного пункту – у його трьох частинах схарактеризовано локальні варіанти мисливства, рибальства, тваринництва, землеробства, народного харчування, обробки сировини, одягу, будівництва, типів поселень, інтер'єру, транспорту («Матеріальна культура»), родильної, весільної та поховальної обрядовості, домашніх, громадських, календарно-побутових і народних правових звичаїв («Соціальна культура»), демонологічних уявлень, народної медицини й інших народних знань, фольклору, народного мистецтва, музики, танців, ігор та ономастики («Духовна культура»)⁵⁰.

У 1934 р. докторську роботу на тему «Ісус Христос в апокрифах, казках, легендах, оповіданнях і українських народних піснях» представив референтам Василь Пашницький. Дослідження було подане на здобуття ступеня доктора філософії у галузі етнографії з етнологією (побічним предметом ригорозу В. Пашницький обрав слов'янську філологію)⁵¹ і репрезентує фольклористичний напрям етнологічних студій під керівництвом А. Фішера. На жаль, документів, які б докладно відображали перебіг докторизації В. Пашницького, виявити не вдалося. Це саме стосується і тексту його докторської роботи.

⁴⁷ Józef Gajek, *Kogut w wierzeniach ludowych* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1934), 172 s., tabl., il. (Józef Gajek, “Kogut w wierzeniach ludowych”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 13, zes. 2 (1934): 287–459); Уляна Мовна, “Причинки до окреслення місця Юзефа Гайка (1907–1987) у системі етнокультурних координат України та Польщі”. *Матеріали до української етнології*, т. 7 (2008), 102, 103.

⁴⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mr.), 3.

⁴⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота...), 1933, арк. 1, 9.

⁵⁰ Так само, 181 арк.; Aleksander Jaworczak, *Wieś Dąbrówki, powiat Łańcut. Monografia etnograficzna* (Lwów : Wydział Powiatowy w Łańcut, 1936): 160 s., XXII tabl.

⁵¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 8.

Наступні захисти докторатів етнологами датовано 1939 р. Цього року на розгляд референтів – А. Фішера і Я. Чекановського – роботи подали Роман Гарасимчук та Ірина Іванчук-Нестюк⁵². У 1939 р. докторську роботу Р. Гарасимчука «Гуцульські танці» опублікували як п'ятий випуск серії монографій «Етнографічні праці» за редакцією А. Фішера⁵³. У вступі вчений висловив подяку за допомогу під час її написання та видання А. Фішеру і Ф. Колессі. Монографія «Гуцульські танці», написана на основі джерел, зібраних у селах тодішніх Коломийського, Косівського і Надвірнянського повітів, вирізняється не лише наративною характеристикою хореографічного мистецтва, а й значною кількістю ілюстрацій і нотних записів. Я. Чекановський у відгуку на докторську роботу Р. Гарасимчука зазначив: «Це безперечно одна з найкращих етнографічних праць, які мені доводилось читати, і мені здається, немає їй рівних в нашій етнологічній літературі»⁵⁴. Публікація праці викликала резонанс в інтелектуальних колах гуманітаріїв⁵⁵.

І. Іванчук-Нестюк докторську роботу на тему «Етнографічна монографія Замостського повіту», над якою працювала від 1937 р., передала для оцінювання референтам (Адамові Фішеру, Янові Чекановському і Вітольдові Ташицькому) у травні 1939 р.⁵⁶ У тексті роботи дослідниця навела мапу Замостського повіту, інформацію про його межі та географічні умови, діалектні особливості місцевого населення, його кількість за переписами 1897 і 1921 рр., специфіку з погляду етнографічної строкатості (зазначила, що територія повіту «перебуває під різними впливами: справжніх любліняків, мазовецькими та руськими»⁵⁷), антропологічних рис, а також висвітлила історію колонізації теренів. Наступні частини її роботи є звичними для етнографічних монографій: охоплюють три ділянки традиційної побутової

⁵² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 27 зв., 29 зв.

⁵³ Roman Włodzimierz Harasymczuk, “Tańce huculskie”. *Prace Etnograficzne*, t. 5 (1939): 1–303 + 26 map, 64 rys., 6 tabl. i 287 melodii taneczne.

⁵⁴ Степан Павлюк і Роман Кирчів, “Унікальне дослідження і його автор”. *Роман Гарасимчук. Народні танці українців Карпат*, кн. 1 : Гуцульські танці, наук. ред. Роман Кирчів (Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2008), 8.

⁵⁵ Моздир, Микола. “Вчений-народознавець”. *Роман Гарасимчук. Народні танці українців Карпат*, кн. 2 : Бойківські і лемківські танці, наук. ред. Роман Кирчів (Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2008), 309.

⁵⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск...), 1939, арк. 2 зв.–4; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 29 зв. На початку праці І. Іванчук-Нестюк писала: «Моя робота відкриває давній стан Замостського повіту та подає картину сучасного стану. Написана на основі усних свідчень та праць, що стосуються території. Висловлюю щирю подяку пану доктору З. Клюковському, директору шпиталю в Щебрешині за цінні вказівки та дозвіл користуватися приватною бібліотекою, і пану А. Світаю, коменданту посту в Звєжинці за відповідні світлини до моєї роботи. З усієї території вибрала села, які відзначаються певними ознаками та лежать одне від одного на відстані» (Там само, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота «Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego»), 1939, арк. 1) (І. Іванчук-Нестюк обстежила дев'ять населених пунктів, опитавши 14 респондентів).

⁵⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота...), 1939, арк. 8.

культури⁵⁸. На окрему увагу заслуговує ілюстративний матеріал, уміщений у докторській роботі І. Іванчук-Нестюк, – світлини 1938–1939 рр., на яких зображено різні об’єкти традиційно-побутової культури місцевого населення: гребінки для чорниць, жорна, ручну ступу, ткацький верстат, віз, ярмо, хату, колиску, мисник, гончарні вироби тощо⁵⁹.

А. Фішер був другим референтом (відгук від 24 листопада 1928 р.) докторської роботи Тадеуша Сулімірського «Бронзи центральної Малопольщі», виконаної під керівництвом Леона Козловського (як головний референт написав розгорнутий відгук, датований 18 червня 1928 р.)⁶⁰. Опублікований варіант праці Т. Сулімірського побачив світ наступного року⁶¹. У 1932 р. докторат на підставі роботи «Культури раннього періоду епохи Римської імперії у Східній Малопольщі» захистив археолог Маркіян-Орест Смішко⁶².

У жовтні 1932 р. А. Фішер як другий референт (перший – Францішек Буяк) написав доволі розгорнутий відгук на роботу Кароля Людвіка Конінського на тему «Питання народної культури (Програма досліджень ментальності польського народу)», яка була підставою для отримання ступеня доктора філософії з соціальної та економічної історії Польщі та з історії освіти і шкільництва (тобто етнологія не входила до його предметного засягу). Відгук А. Фішера, що мав у кінці позитивний висновок щодо присудження ступеня, містив чимало зауважень стосовно стилю викладу інформації (більше публіцистичний, ніж науковий), бібліографічного апарату, нерівномірності висвітлення проблематики (якщо, наприклад, народний театр схарактеризовано досить добре, то ціла сфера соціальної культури належно не розкрита). На думку

⁵⁸ У розділі «Матеріальна культура» схарактеризовано збиральництво, мисливство, рибальство, тваринництво, бортництво, хліборобство, городництво та інші сільськогосподарські заняття (наведено й специфіку господарського календаря), традиційне харчування, промисли (деревооброблення, ткацтво, гончарство), народні одяг та будівництво, типи поселень, інтер’єр, транспорт і шляхи сполучення; у розділі «Соціальна культура» – родильну, весільну та поховальну (оглядово) обрядовість, громадський побут (з акцентом на молодіжному дозвіллі), будівельну обрядовість та звичаї, пов’язані з хліборобством і бджільництвом, календарно-побутові звичаї та обряди, звичаєве право; у розділі «Духовна культура» – народні вірування, демонологічні уявлення, народну медицину, фольклор, народне мистецтво, танці та музичні інструменти, топоніміку (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота...), 1939, арк. 13–131).

⁵⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота...), 1939, 136 арк. Див. також: Roman Tamavskyi, “Iryna Nestiuk: the Addition to the Biography of the Representative of Lviv Ethnological School of Adam Fischer”. *Східноєвропейський історичний вісник*, спецвип. (2019), 141.

⁶⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 403, 403 зв.

⁶¹ Tadeusz Sulimirski, *Bronzy Małopolski Środkowej* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1929), 69 s., tabl. (Tadeusz Sulimirski, “Bronzy Małopolski Środkowej”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 6, zesz. 1 (1930): 1–68, tabl.).

⁶² Marcyan Śmiszko, *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1932), 193 s., tabl. (Marcyan Śmiszko, “Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 9, zesz. 2 (1932): 153–345, tabl.); Ярослав Погоральський, “Смішко Маркіян-Орест”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т., т. II : Л–Я (Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 445.

референта, ліпша обізнаність з етнографією дала би змогу авторів повніше проаналізувати зв'язок польського селянина з природою, його ставлення до членів сім'ї. Також професор-етнолог поставився критично до наявного в роботі поділу народної культури на чотири ділянки – матеріальну, ментальну (*umysłowa*), звичаєву та духовну⁶³.

Доцільно згадати і низку докторських робіт із різних галузей, докторизація авторів яких не охоплювала етнології як побічного предмета, а саме:

- класична археологія: «Танець в Егеї» (1928) Казімежа Владислава Маєвського та «Систематика й аналіз форм меблів на теренах грецької культури до V століття до Хр.» (1926) Єжи Кульчицького⁶⁴;

- стародавня історія: «Дослідження походження передгрецького населення Криту» (1926) Стефана Пжеворського⁶⁵;

- соціальна та економічна історія: «Колонізація у Хелмінській землі в середні віки» (1936) Юзефа Кароля Парадовського, «Населення Перемишля у 1521–1921 роках» (1928) Валер'яна Крамажа, «Соляний промисел Руського воєводства у XVI столітті» (1928) Ядвіги Марії Турської, «Типи поселень на руському, польському, німецькому та волоському праві у Львівській землі» (1925) Францішека Персовського⁶⁶. Уродженця Бродів Ф. Персовського доволі добре знали в етнологічному середовищі Львівського університету: рецензію на його монографію у 1927 р. написав А. Бахманн⁶⁷, натомість Ф. Персовський відгукнувся рецензією на «Дах у слов'янському народному будівництві»⁶⁸.

У Львівському університеті в 1932 р. відбулася докторизація знакової постаті народного мистецтва українців – Михайла Драгана, що на той час перейшов із Національного музею у Львові на посаду керівника музею Львівської богословської академії⁶⁹. Він здобував ступінь доктора філософії у галузі історії

⁶³ ДАЛЮ, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 119, 120.

⁶⁴ Там само, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 189–191, 418–420.

⁶⁵ Там само, арк. 109–111.

⁶⁶ Там само, арк. 8–10, 313, 313 зв., 395 зв.; Спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 12.

⁶⁷ Alfred Bachmann, "Franciszek Persowski. Osady na prawie ruskim, polskim, niemieckim i wołoskim w ziemi lwowskiej. Studium z dziejów osadnictwa. Lwów, 1927. Skład główny : Kasa im. Mianowskiego. S. 160 + 3 mapki (29 rysin w tekście)". *Lud*, t. 26 (1927): 101–102.

⁶⁸ Franciszek Persowski, "Bachmann A. Dach w słowiańskim budownictwie ludowym. Lwów : Nakładem Towarzystwa Naukowego, 1929. 205 s.". *Ziemia*, r. 16, zesz. 12 (1931): 230–232.

⁶⁹ Михайло Драган, *Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форм*, в двох частинах, передмова Володимир Александрович, примітки Володимир Александрович та Василь Слободян; предметно-географічний показчик, словник термінів Василь Слободян; упорядник Олександр Савчук (Харків : Видавець Савчук О. О., 2014). 450 с. + 273 іл. Нагадаємо, що М. Драган був вихованцем Львівського університету – Українського університету у Львові та Університету Яна Казимира у Львові. В. Свенціцька вказувала, що серед предметів, які він обрав під час навчання в Українському університеті у Львові, були курси «Українська народна словесність. Вступ» та «Українська усна словесність» Ф. Колесси, «Соціологія» В. Охримовича, «Діалектологія української мови» Івана Зілінського, а також дисципліни з ділянок мистецтва, палеографії, палеотипії та слов'янознавства (за тематикою домінувало), викладання яких забезпечував директор Національного музею у Львові І. Свенціцький (заняття відбувалися безпосередньо в музеї, що давало можливість використовувати

новочасного мистецтва та класичної археології. Тема докторської роботи звучала як «Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій». Працю оцінювали Владислав Подляха (15 липня 1932 р. написав розгорнутий відгук) і Владислав Козіцький (лише зазначив про свою згоду з позитивною думкою головного референта). В. Подляха відзначив технічні характеристики роботи (181 сторінка машинописного тексту і 138 ілюстрацій – «фотографічних та архітектонічних»), передусім її структуру, а далі зазначив про твердження дослідника, що церковне дерев'яне будівництво спирається на традиції зведення української трикамерної хати, що мають давнє походження (такий розвиток відбувався органічно, що добре видно на прикладі церков бойківського стилю з Явори, Кривки, Маткова і Нижнього Висоцького). Не беручись висувати власні думки стосовно головної тези М. Драгана, В. Подляха наголосив, що вона добре обґрунтована й оперта на серйозний матеріал, зібраний у переважній більшості самим автором (зокрема, під час інвентаризації, яку М. Драган за дорученням УГКЦ проводив на західноукраїнських землях із метою збереження сакральних пам'яток). Принципову проукраїнську національну позицію М. Драгана засвідчує наявність у назві його докторської роботи прикметника «українські», що його більшість тогочасних польських науковців воліла не вживати, замінюючи терміном «руський» (це видно і з тексту відгуку В. Подляхи)⁷⁰. Докторська робота М. Драгана опублікована в 1937 р. у двох частинах під назвою «Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форм»⁷¹.

б) антропологія

Ще в 1901 р. рукопис докторської роботи на тему «*Astacus Dybowski* (Species nova)» підготував відомий у майбутньому український антрополог Іван Раковський, процес докторизації якого у Львівському університеті затягнувся на наступні роки⁷². Нагадаємо також, що докторська робота Федора Вовка, який на початку XX ст. прагнув отримати у Львівському університеті кафедру, стосувалася теми «Скелетні варіації стопи у приматів і людських рас» і була захищена в Сорбонні⁷³, а докторська робота Яна

його експонати як наочність). Натомість в Університеті Яна Казимира у Львові (уже під час своєї праці в Національному музеї у Львові) М. Драган відвідував мистецтвознавчі дисципліни В. Подляхи, В. Козіцького, Е. Булянди, курси Л. Козловського (зокрема, «Початки мистецтва»), А. Фішера («Розвиток польської етнології», «Руський народ. Нарис етнографії Русі», «Етнографія західних і південних слов'ян», «Етнографічне музейництво»), Я. Янува («Апокрифічна література в Польщі і Русі») (Віра Свенціцька, «Михайло Драган – дослідник монументального мистецтва Західної України». *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, т. 227 (1994), 187, 188).

⁷⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 116, 116 зв., 218.

⁷¹ Михайло Драган, *Українські дерев'яні церкви: Генеза і розвій форм* (Львів : Національний музей у Львові, 1937), ч. 1, XVI + 160 с.; Михайло Драган, *Українські дерев'яні церкви: Генеза і розвій форм* (Львів : Національний музей у Львові, 1937), ч. 2, XVI + 136 с.

⁷² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 1–6; Іван Головацький, *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис* (Львів : НТШ, 2004), 199.

⁷³ Оксана Франко, *Федір Вовк – вчений і громадський діяч* (Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2001), 99.

Чекановського – «Дослідження відношення маси голови до маси черепа» – в університеті Цюриха⁷⁴.

Упродовж 1920–1930-х років завдяки організаторським зусиллям Я. Чекановського в Університеті Яна Казимира у Львові відбулася низка захистів докторатів з антропологічної тематики. Три з чотирьох захищених у першій половині 1920-х років робіт стосувалися населення окремих повітів Польської Республіки: «Антропологічна характеристика населення Пултуського повіту» Болеслава Росінського (захищена в 1921 р., опублікована в 1923 р.), «Антропологічний аналіз населення Пільзненського повіту» Яна Мидлярського (захищена в 1922 р., опублікована в 1924 р.) та «Антропологічна характеристика населення Вілейського повіту» Констанція Собольського (захищена й опублікована в 1925 р.). Ці роботи передбачали локальні антропологічні характеристики, на підставі яких можна визначити головні антропологічні типи населення конкретних теренів, висловити думки щодо їхнього походження і в підсумку – на локальному рівні проаналізувати тогочасні антропологічні процеси. Дослідники спиралися на методи Рудольфа Мартіна, Фелікса фон Лушана, Яна Чекановського та інших учених, аналізували вік, зріст, пігментацію шкіри, волосся й очей, показники голови й обличчя, форму носа та губ тощо, порівнюючи результати з антропологічними типами, які виділив Я. Чекановський. Основою роботи Б. Росінського стали матеріали польового антропологічного дослідження населення сіл гміни Големб'є Пултуського повіту Варшавського воєводства, зібрані ним у 1918–1919 рр. за дорученням Інституту антропологічних наук Варшавського наукового товариства під керівництвом Казимира Столигва. Я. Мидлярський від 1914 р. до початку військової служби збирав матеріали у своєму рідному повіті. Натомість К. Собольський отримав джерельний матеріал від відділу індивідуалізації солдата Міністерства військових справ у вигляді так званих антропологічних карток, створенням яких на основі обмірів солдатів у різних гарнізонах займалися «антропологічні колонки» зазначеного відділу: другою з них упродовж літніх відпусток 1921–1924 рр. керував саме К. Собольський (мета обмірів була практичною – зібрати інформацію, необхідну для пошиття військової форми, яка би враховувала антропологічні особливості солдатів окремих військових частин)⁷⁵.

⁷⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, диплом доктора філософії.

⁷⁵ Bolesław Rosiński, „Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu Pułtuskiego”. *Kosmos*, t. 48, zes. 2–3 (1923): 302–360; Jan Mydlarski, *Analiza antropologiczna ludności powiatu pilźnieńskiego* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1924), 74 s., 6 mapek (Jan Mydlarski, „Analiza antropologiczna ludności powiatu pilźnieńskiego”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział III : Matematyczno-przyrodniczy, t. 3, zes. 8 (1926): 155–228, 6 mapek); Konstanty Sobolski, „Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu wilejskiego”. *Kosmos*, t. 50, zes. 4 (1925): 1166–1225; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття наукового ступеня доцента), 1926–1939, арк. 3–6, 8–11.

Референти Я. Чекановський і А. Фішер визначили унікальність докторської роботи К. Соболевського, оскільки він виконав антропологічний опис населення конкретної територіально-адміністративної одиниці на підставі даних 980 осіб (солдатів із Вілейського повіту), що на той час, як зазначав у відгуку від 23 травня 1925 р. Я. Чекановський, становило найширшу вибірку в польських антропологічних студіях. Як наслідок, К. Соболевський зміг випробувати низку статистичних методів і представити тип монографії, яку, за словами референта, можна було застосувати для подібних досліджень інших територіально-адміністративних одиниць. А. Фішер у відгуку від 25 травня 1925 р. наголосив, що робота К. Соболевського важлива і для етнологів, позаяк його висновки (твердження про існування на теренах Вілейського повіту преслов'янського та субнордичного типів зі значною домішкою північноєвропейського типу, що, за словами професора-етнолога, є антропологічною ілюстрацією «давніх литовсько-слов'янських гнізд», скандинавської експансії та колонізаційних хвиль із Мазов'я та Підляшшя) дають змогу краще зрозуміти етнографію тих територій⁷⁶.

На відміну від досліджень Болеслава Росінського, Яна Мидлярського, Констанція Соболевського, докторська робота Кароля Стояновського на тему «Краніологічні типи Польщі», захищена й опублікована у 1924 р., стосувалася іншого напрямку антропологічної науки – краніології⁷⁷. Свої теоретичні висновки цей учень Я. Чекановського зробив на підставі методу диференційної діагностики краніологічних матеріалів із різних історичних періодів (від неоліту до ХХ ст. включно) і теренів. Дослідник стверджував, що певні краніологічні типи строго відповідають виокремленим у науці антропологічним типам живої людини, які впродовж історії зазнали лише незначних змін. Наприклад, типи α і β К. Стояновський виявив у неоліті (на відміну від типів ω , γ та δ), а тип ϵ пов'язував із культурою шнурової кераміки доби пізнього енеоліту. Завдяки краніології, за твердженням дослідника, розповсюдження антропологічних типів можна пов'язати з міграційними процесами і поширенням культурних явищ (отже, краніологія є допоміжною наукою преісторії). Проблема, яку К. Стояновський поставив унаслідок проведеного дослідження, полягала в тому, чи всі антропологічні типи у межах Польської Республіки однаково стародавні. Так краніологія, яка могла дати відповідь на це питання, ставала в ряд найважливіших антропологічних наук⁷⁸. Це засвідчує і тематика наступних докторатів з антропології, захищених у Львівському університеті.

⁷⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 24, 25.

⁷⁷ Andrzej Malinowski, "Profesor Franciszek Wokroj (1906–1991) – jego życie i dzieło". *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego*, t. 10, zes. 2 (2007), 66.

⁷⁸ Karol Stojanowski, "Typy kranio logiczne Polski". *Kosmos*, t. 49, zes. 3 (1924): 660–766.

У 1926 р. розпочався процес докторизації Гізелі Лемперт. У березні її докторську роботу на тему «Краніологічні типи Африки» оцінили Я. Чекановський і А. Фішер. Дослідження було виконане на основі систематичного опрацювання матеріалу, зібраного Я. Чекановським у Центральній Африці під час експедиції 1907–1908 рр. (зберігався в Народознавчому музеї у Берліні) та представленого у формі карток із результатами обмірів. Сам Я. Чекановський у відгуку від 1 березня 1926 р. зазначав, що їхнє теоретичне опрацювання потребувало виснажливої механічної роботи, пов'язаної зі статистичними підрахунками. Важкість дослідження африканського антропологічного матеріалу полягала ще й у тому, що він слабо диференційований, тож попередні спроби виконати антропологічне районування континенту за допомогою старих методів, за словами професора, не дали позитивних результатів. Завдяки застосуванню методу диференційної діагностики Г. Лемперт змогла виокремити чотири основні антропологічні складники (типи) населення Африки: суданський, центральний, середземноморський і хаміто-орієнтальний. Використавши також інший джерельний матеріал, Г. Лемперт у загальних рисах визначила територіальне розміщення названих типів на теренах Африки, що дало підстави пов'язати їх із головними культурами – давніми етнічними нашаруваннями. Тож до позитивного відгуку на роботу Г. Лемперт 9 березня 1926 р. долучився й А. Фішер⁷⁹.

Того ж 1926 р. докторську роботу з антропології на тему «Людина молодшого палеоліту» представила Ірена Ульбрих-Кудельська. З огляду на об'єкт і предмет дослідження поряд із головним референтом Я. Чекановським її оцінював Л. Козловський. У відгуку від 20 травня 1926 р. професор-антрополог писав, що робота виконана в напрямі палеоантропології («попередні сорок років є територією найрізноманітніших думок і фантастичних гіпотез»⁸⁰) і не має аналогів у тодішній науковій літературі⁸¹. За словами Я. Чекановського, застосування методу диференційної діагностики до краніологічного матеріалу періоду палеоліту дало змогу І. Ульбрих-Кудельській узгодити результати антропологічних і преісторичних досліджень; ствердити, що в палеоліті маємо справу з африканськими й азійськими нашаруваннями, які пізніше

⁷⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 103, 103 зв.

⁸⁰ Там само, арк. 123.

⁸¹ Зазначимо, що робота І. Ульбрих-Кудельської була однією з причин суперечки між Я. Чекановським, з одного боку, та К. Столигвом і С. Понятовським, з іншого: К. Столигво звинуватив львівського професора в тому, що той свідомо загальмував видання праці С. Понятовського, адже його учні, зокрема І. Ульбрих-Кудельська, займалися тими самими проблемами, що і згаданий варшавський учений (Kazimierz Stołyhwo, “Odpowiedź p. Czekanowskiemu na jego wyjaśnienia w sprawie recenzji z odczytu Stanisława Poniatońskiego p. t.: «Podłoże rasowe kultur zasadniczych»”. *Lud*, t. 24 (1925): 195–200; Stanisław Poniatoński, “W sprawie polemiki pomiędzy p. J. Czekanowskim a p. K. Stołyhwą”. *Lud*, t. 24 (1925): 200–202; Jan Czekanowski, “W odpowiedzi p. K. Stołyhwie i Dr. St. Poniatońskiemu”. *Lud*, t. 24 (1925): 225–228).

швидко зникли, тоді як елементи, що представляють європейських автохтонів, зберігаються і до сучасної доби широко представлені як складники населення; обґрунтувати, що в епіпалеолітичний період (мезоліт) з'явилися нові азійські (арктичні) нашарування. У короткому відгуку від 26 травня 1926 р. Л. Козловський додав, що висновки І. Ульбрих-Кудельської важливі не лише для антропології, а й для преісторії (зокрема, для аналізу представлення людини в палеолітичному мистецтві)⁸².

У збірнику «Kosmos» у 1927 р. опублікували працю Станіслава Клімека «Дослідження краніології Північної, Центральної та Східної Азії». Дослідник виконав аналіз 256 черепів (відомості про них почерпнув з опублікованих джерел), серед яких 67 належали монголам, 56 – китайцям, 46 – сибірським теленгетам, 39 – чукчам, 16 – корейцям, 13 – айнам, 10 – японцям, 5 – ескімосам, 4 – алеутам. Опрацювання цього краніологічного матеріалу за допомогою методу статистичного аналізу Я. Чекановського дало змогу С. Клімеку виокремити на досліджуваних теренах палеоазійський, тихоокеанський, центральноазійський, лапоноїдний та арктичний антропологічні типи⁸³. Навесні 1927 р. цю працю як докторську роботу оцінювали Я. Чекановський і А. Фішер. Професор-антрополог як головний референт наголошував, що дослідження є взірцевим із погляду на застосований С. Клімеком метод і критичне опрацювання наукової літератури з теми і, без сумніву, є великим кроком уперед у з'ясуванні стосунків між антропологічними складниками населення Азії. Докторант, за словами Я. Чекановського, довів, що на азійських теренах представлена дуже обмежена кількість расових елементів (значно менша, ніж на території Європи), а також із великою точністю співвідніс етнічні процеси та зміни в антропологічному складі населення досліджених теренів. У відгуку від 4 травня 1927 р. А. Фішер також схвально висловився про роботу С. Клімека⁸⁴.

Я. Чекановський та А. Фішер були референтами і докторської роботи Мартини Григльєвської на тему «Краніологічні типи Швейцарії», поданої до оцінювання навесні 1929 р. У відгуку від 17 травня 1929 р. Я. Чекановський писав, що результати роботи М. Григльєвської, над якою вона працювала три роки, мали для нього важливе практичне значення, адже дали змогу остаточно сформулювати закони кількості типів у популяції. Річ у тому, що дослідниця систематизувала, за словами професора, найбільший на той час рівномірно датований антропологічний матеріал – 494 черепи (уперше його опублікували в Женевському університеті, проте для аналізу використали

⁸² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 123.

⁸³ Stanisław Klimek, “Studja nad kranjologją Azji Północnej, Środkowej i Wschodniej”. *Kosmos*, t. 52, zes. 3–4 (1927): 665–713.

⁸⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 226.

інші методи). Серед найважливіших результатів рецензованої докторської роботи Я. Чекановський називав те, що М. Григльєвська виокремила і схарактеризувала індивідуальні брахіцефальні складники європейського населення, що дало змогу орієнтуватися у расових елементах населення Європи (професор наголошував: стосовно цієї проблеми навіть в антропології міжвоєнного періоду панували хаотичні та суперечливі погляди). До позитивної оцінки роботи М. Григльєвської у короткому відгуку від 21 травня 1929 р. долучився й А. Фішер⁸⁵.

Докторську роботу Романа-Ростислава Єндика «Краніологічний аналіз львівської козацької могили XVII ст.» оцінювали Я. Чекановський (відгук від 14 червня 1930 р.) і професор стародавньої історії К. Хилінський (відгук від 24 червня)⁸⁶ (на жаль, доступні джерела не містять інформації про виставлені докторанту оцінки). На початку дослідження Р. Єндик писав: «Львів, як старе місто, містить велику кількість історичних пам'яток (висвітлених у публікаціях лише частково), які можуть пролити багато нового світла на низку історичних, соціальних, антропологічних та інших питань. До такої категорії належать також краніологічні матеріали, які є предметом цієї роботи. Знайдені у 1925 р. під час ремонту каналів на площі при перетині вулиць Баторія, Кохановського та Пілсудського (нині – вулиці князя Романа, К. Левицького та І. Франка. – Р. Т.), ці кістки становлять вміст козацької могили з часів облоги Львова Богданом Хмельницьким у 1648 р.»⁸⁷ Дослідник виконав статистичний і морфологічний аналіз понад 200 черепів, систематизувавши їх за статтю, віком, станом поховання тощо. Під час написання роботи, крім антропологічних праць, Р. Єндик використав історичні дослідження авторства Михайла Грушевського, В'ячеслава Липинського, Степана Томашівського й інших учених. Проведений Р. Єндиком антропологічний аналіз наявного в дослідженому похованні краніологічного матеріалу підтвердив свідчення писемних джерел про те, що для штурму Львова Б. Хмельницький використав передусім не козаків (життя яких беріг), а галицьких селян, залучених до його війська під час походу західноукраїнськими землями, а також татар. Той факт, що виявлена могила була на незначній відстані від міських мурів, а також те, що крім людських кісток у ній знайшли кістки коней, на думку Р. Єндика, доводить, що полеглих поховали львів'яни відразу після від'їзду козаків з-під Львова⁸⁸.

⁸⁵ ДАЛЮ, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 509.

⁸⁶ Там само, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман-Ростислав (докторська робота...), 1930, арк. 1, 8 зв.

⁸⁷ Там само, арк. 10.

⁸⁸ Там само, арк. 9–140. Див. також: Роман Тарнавський, «Праця Романа-Ростислава Єндика «Краніологічний аналіз Львівської козацької могили XVII ст.»». *XXIV Всеукраїнська науково-історико-красознавча конференція «Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)»*: збірник матеріалів (Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012), 165–167.

У грудні 1930 р. відбулося оцінювання докторської роботи Саломона Чортковера на тему «Доісторична Іспанія в антропологічному світлі». Референтами були Я. Чекановський і Л. Козловський⁸⁹. Промоція С. Чортковера на доктора філософії у галузі антропології відбулася 1 березня 1931 р.⁹⁰ Натомість його докторська робота як монографія «Расовий характер доісторичного населення Піренейського півострова» побачила світ аж у 1939 р. На початку праці вчений розглянув етапи первісної історії Піренейського півострова (епохи палеоліту, мезоліту та неоліту), проаналізувавши дані про кістяні рештки, виявлені на його теренах. Про неоліт написав докладніше, адже саме на основі остеологічного матеріалу з цієї археологічної епохи стало можливим виділити чіткі расові особливості населення. Дослідник уважав за доцільне розділити територію Піренейського півострова в часи неоліту на декілька районів (археологічних культур), а саме: альмерійський (на півдні сучасної Іспанії), центральний, португальський, або західний, та піренейський. На підставі наявних даних С. Чортковер дійшов таких висновків: доіберійською основою населення Піренейського півострова був середземноморський елемент із певними домішками негроїдного; ібери – представники передусім хаміто-орієнтального елемента, натомість баски належать до вірменоїдного типу⁹¹.

Докторат про пігмеїв Центральної Африки у 1930 р. захистив Тадеуш Генцель⁹² (роботу під назвою «Центральноафриканські пігмеї. Антропологічне дослідження» опублікували у 1934 р.). Основою дослідження стали матеріали, зібрані Я. Чекановським під час його перебування в Африці на початку XX ст., що відображали антропологічні коефіцієнти 143 пігмеїв із лісів Ітурі та 73 пігмоїдів народу батва з території Руанди. Т. Генцель ставив перед собою завдання з'ясувати таке: чи пігмеї є однорідною групою, який расовий елемент є основним у їхній популяції та як він пов'язаний із расовими елементами популяцій інших негроїдів. Застосувавши метод подібності Я. Чекановського, заснований на принципі кореляції (для цього Т. Генцель аналізував матеріал, що стосувався батва і власне пігмеїв), дослідник виокремив серед батва вісім типів (австроафриканський ф, пігмейський о, нілотський σ, негроїдний ν,

⁸⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск...), 1931, арк. 2, 5.

⁹⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 95.

⁹¹ На теренах альмерійського району особливу увагу дослідник звернув на племена іберів, яких уважав спорідненими з берберами Північної Африки, а для характеристики піренейського району розділив його на три територіальні групи: Країну басків, піренейську зону Каталонії та південно-західну частину Франції (Salomon Czortkower, *Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego* (Lwów : T-wo Nauk. we Lwowie, 1939), 96 s. (Salomon Czortkower, "Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział III : Matematyczno-przyrodniczy, t. 10, zes. 8 (1939): 359–454)).

⁹² Григорій Рачковський, "Генцель (Henze) Тадеуш". *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*, т. II : Л–Я (Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 332.

австралоїдний ϑ , орієнтальний χ , меридіональний ε та середземноморський μ), а серед пігмеїв – типи o , ϕ , σ , ν , ϑ , χ та ε , проте переважним був пігмейський тип, а на другому місці – австро-африканський (саме вони, за Т. Генцелем, і визначали обличчя популяції). Отже, згідно з твердженням дослідника, батва і пігмеї представляють дуже неоднорідні популяції, які охоплюють усі расові елементи негроїдів. Т. Генцель також визначив, що батва, які мешкали в лісах, зберігали пігмоїдний характер ліпше, ніж ті, що жили подалі від них (змішувалися з іншим негроїдним населенням, яке впливало на появу груп батва більшої статури). Так само і пігмеї на межі лісів Ітурі мали більш різномірний характер, аніж мешканці лісів⁹³.

Я. Чекановський наголошував, що зміна проблематики його учнів з «антропологічних стосунків Польщі» на дослідження расових елементів, їхньої динаміки, з'ясування відношення до історичних та соціологічних питань тощо, яку простежуємо від середини 1920-х років, була пов'язана з діяльністю так званого Антропологічного реферату Міністерства військових справ під керівництвом Я. Мидлярського, який активно розробляв попередній напрям⁹⁴. У Львівському університеті в 1932 р. відбувся процес докторизації співробітника Антропологічного реферату Казімежа Вьонзовського. Його докторська робота «Питання будови стопи на польських землях» позитивно оцінена у відгуку від 13 жовтня 1932 р. Я. Чекановським і підтримана А. Фішером⁹⁵.

Я. Чекановський був другим референтом при оцінюванні низки робіт археологічної проблематики, наприклад, у 1926 р. – дослідження Яна Брика (опубліковане в 1928 р.⁹⁶). Як головний референт його рецензував Л. Козловський⁹⁷.

⁹³ Серед інших висновкових тверджень автора – те, що головною антропологічною складовою населення лісів Центральної Африки є австро-африканський тип, із яким пігмейський тип більше споріднений, аніж з негроїдним (наявність інших елементів негроїдів у популяції пігмеїв спричинена, швидше за все, інфільтрацією в неї лісових негрів упродовж тривалого співжиття). Визначення пігмейського типу (найбільш брахікефальний расовий тип Африки) спростовувало теорію т. зв. прогресивної дегенерації та припущення про расовий зв'язок між пігмеями і бушменами (Tadeusz Henzel, *Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1934), 72 s., tabl. (Tadeusz Henzel, “Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział III : Matematyczno-przyrodniczy, t. 6, zes. 11 (1935): 231–302, tabl.)).

⁹⁴ Jan Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w piętnastolecie. 1914–1928”. *Lud*, t. 27 (1928), 184.

⁹⁵ Робота була результатом багаторічних досліджень, проведених із метою визначення оптимального типу взуття для військових. Із теоретичних висновків, яких дійшов К. Вьонзовський, Я. Чекановський виділив такі: поверхня стопи має чіткий зв'язок з масою тіла; існує кореляція між довжиною тіла та довжиною стопи, з одного боку, та шириною тіла (таза, плечей) і шириною стопи – з іншого (кількість придатних до військової служби в категоріях населення з ширшою стопою є вищою); тип стопи, передусім її довжина, є важливою расовою ознакою, яка на території Польської Республіки має чітку регіональну диференціацію: на теренах переважання нордичного типу вона довга й вузла, лапоноїдного – коротка й широка, натомість «на південному сході маємо широку й довгу стопу динарського типу» (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 128, 129).

⁹⁶ Jan Bryk, *Kultury epoki kamiennej na wydmych zachodniej części południowego Wołynia* (Lwów, Kraków : T-wo Nauk. we Lwowie, 1928), 63 s., tabl. (Jan Bryk, “Kultury epoki kamiennej na wydmych zachodniej części

Ригорозальні іспити з етнології та антропології

Ще наприкінці XIX – на початку XX ст. неодмінною складовою докторизації було складання так званих ригорозальних, докторських, або строгих іспитів. Наприклад, із поданням до деканату філософського факультету про бажання скласти їх у 1902 р. звернувся І. Раковський, проте процес затягнувся на два роки: у другій половині лютого до деканату надійшло нове подання молодого вченого й учителя гімназії в Коломиї з проханням дозволити «здавати іспит ригорозальний з зоології як предмета головного а хемії як предмета побічного»⁹⁸. До подання І. Раковський долучив свідоцтво про хрещення, *curriculum vitae*, абсолюторій і чотири опубліковані праці (три – у збірнику «Kosmos»⁹⁹, їхні україномовні варіанти надруковані у «Записках НТШ» і «Збірнику Математично-природописно-лікарської секції НТШ»), а також уже згадану «працю ригорозальну в манускрипті»¹⁰⁰. Прийняти докторський екзаме́н із зоології та хімії на початку березня 1904 р. доручили професорам зоологу Бенедикту Дибовському та ботаніку Теофілю Цесельському¹⁰¹. Проте після складання І. Раковським першого іспиту процедура його докторизації знову затрималася¹⁰².

Про допуск до складання докторських екзаменів у літньому семестрі 1910/11 н. р. раду філософського факультету Львівського університету просив студент четвертого року студій А. Фішер. Відповідне звернення рада скерувала до Міністерства віросповідань та освіти. У зверненні до професорів філософського факультету йшлося про складання іспиту з романської філології як головного предмета та історії мистецтва як побічного, натомість у зверненні до міністерства побічним предметом фігурувала полоністика. На обґрунтування свого бажання приступити до докторизації А. Фішер долучив 21 свідоцтво участі в колоквиумах і семінарах (у *curriculum vitae* наголошував на участі в романістичному семінарі професора Едварда Порембовича і семінарі з історії мистецтва професора Яна Болоза-Антоневича) та сім опублікованих праць¹⁰³.

południowego Wołynia”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział II : Historyczno-filozoficzny, t. 5, zesz. 2 (1928): 49–111, tabl.).

⁹⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 144, 145.

⁹⁸ Там само, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 6.

⁹⁹ Jan Rakowski, “Przyczynek do budowy przewodu pokarmowego pijawki lekarskiej”. *Kosmos*, t. 21 (1896): 81–86; Ejsdem, “Przyczynek do anatomii porównawczej narządów krążenia u robaków”. *Kosmos*, t. 22 (1898): 144–155; Ejsdem, “Bronisław Redziszewski”. *Kosmos*, t. 26 (1901): 313–326, tab. I–IV.

¹⁰⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 5, 6.

¹⁰¹ Там само, арк. 5.

¹⁰² Зокрема, 29 червня 1906 р. І. Раковський повідомляв декана філософського факультету: «Майже рік тому склав перший ригороз (з природничих наук), тепер хотів би приступити до другого ригорозу (з філософії), тому прошу ласкового Шановного Пана Декана про ласкаве визначення мені термінів, наскільки це можливо, в останніх днях липня поточного року» (Там само, арк. 1).

¹⁰³ Там само, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6 зв.

Процедура складання докторських іспитів у Львівському університеті зазнала змін лише згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти Польської Республіки від 11 листопада 1924 р., і то після закінчення у 1933 р. перехідного періоду. Відповідно до цього розпорядження, докторант складав лише один строгий іспит – з головного та побічного предметів (протоколи одногодинного строгого іспиту з філософії у ригорозальних книгах гуманітарного факультету Львівського університету наявні лише до 1933 р. включно¹⁰⁴). Цей екзамен був усний, до того ж, побічний предмет мав бути безпосередньо пов'язаний із головним (спеціальні вимоги щодо цього випрацьовували університети)¹⁰⁵. Строгому іспиту, або ригорозу, як етапу процедури докторизації надавали першорядної ваги: його мета – з'ясувати, чи має кандидат теоретичну підготовку, необхідну для самостійного виконання поданої ним роботи, та чи належно обізнаний із науковою літературою з досліджуваної проблеми. Строгий іспит повинен був тривати не менше години і не довше трьох годин. Для цього випробування рада відповідного факультету призначала екзаменаційну комісію в складі щонайменше чотирьох осіб, зокрема: декана чи проректора як голови, головного референта (промотора), корреферента і секретаря (розпорядженням від 20 квітня 1937 р. замість секретаря до складу комісії включили «екзаменатора додаткового предмета»)¹⁰⁶.

¹⁰⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, 50 арк.

¹⁰⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 346, 347. Згідно з міністерським розпорядженням від 11 листопада 1924 р., у випадку однакової кількості голосів вирішальним був голос голови. Членами комісії могли бути лише звичайні та надзвичайні професори факультету, проте у виняткових випадках факультетська рада могла запросити до неї почесних професорів або ж професорів інших факультетів. У строгому іспиті могли брати участь усі професори відповідного факультету. На підставі письмового реферату екзаменаційної комісії, представленого щонайпізніше через три місяці від дня подання дисертаційної роботи кандидата, рада факультету остаточно вирішувала, чи прийняти роботу, чи відхилити, та чи допустити кандидата до строгого іспиту (у позитивному разі визначала термін його проведення). На підставі письмового реферату (згідно з розпорядженням від 20 квітня 1937 р. – протоколу) екзаменаційної комісії рада факультету виносила рішення про те, чи кандидат склав строгий іспит та з яким результатом: «достатньо», «добре», «з відзнакою», визначалася щодо надання йому ступеня доктора відповідних наук, повідомляючи про своє рішення ректора й академічний сенат університету (зазначимо, що відмінна оцінка за строгі іспити до переходу на «докторати нового типу» у Львівському університеті традиційно окреслювалася як «бездоганно», і лише від 1932 р. – «з відзнакою»). Прізвища кандидатів, не допущених до строгого іспиту, і тих, які склали його на «недостатньо» (повторне складання допускалося не раніше, ніж через рік), повідомляли разом з темами поданих на розгляд екзаменаційної комісії робіт Міністерству віросповідань та народної освіти і ректорам усіх академічних шкіл Польської Республіки (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 347, 348; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 145; ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, 50 арк.).

¹⁰⁶ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 347, 348; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”. *Dziennik Urzędowy*, 145. Наголосимо, що бланк протоколу комісії, яка приймала строгі іспити на гуманітарному факультеті Львівського університету у 1932–1939 рр., був однаковим упродовж

Галузь докторату з філософії визначали предмети головного і побічного строгих іспитів. Наприклад, у поданні А. Фішера на призначення звичайним професором, скерованому Львівським університетом до Міністерства віросповідань та народної освіти (1927), серед досягнень надзвичайного професора зазначено, що від 1924 р. в університеті захистили низку докторатів з етнології, серед яких один (вочевидь, докторат А. Бахманна) передбачав етнологію як головний предмет, а решта – як побічний¹⁰⁷.

Подекуди в записках у ригорозальній книзі Львівського університету натрапляємо на неточності. Наприклад, 25 червня 1926 р. до строгого двогодинного іспиту приступив А. Бахманн, проте його предметним засягом названо антропологію та етнологію (саме в такому порядку), хоча, зважаючи на тематику докторської роботи вченого, галузь його докторату охоплювала саме етнологію, а антропологія була побічним предметом. Строгий двогодинний іспит А. Бахманн складав перед комісією у складі А. Фішера, Я. Чекановського та філософа К. Твардовського як голови, які одноголосно оцінили відповідь докторанта на «бездоганно». Натомість точний одногодинний іспит із філософії А. Бахманн складав двічі: 18 березня 1927 р. комісія у складі К. Твардовського, М. Вартенберга та Е. Булянди як голови визнала результат недостатнім, перенісши повторне складання на три місяці. Врешті 6 липня цього самого року А. Бахманн склав строгий іспит із філософії: члени комісії К. Твардовський, Ю. Кляйнер та Е. Булянда одноголосно проголосували за оцінку «достатньо»¹⁰⁸.

Двогодинний ригороз із результатом «достатньо» 11 листопада 1931 р. склав Т. Цешляк. Іспит охоплював етнографію з етнологією як головний предмет (екзаменатори Адам Фішер і Ян Чекановський) та історію освіти і шкільництва як побічний (екзаменатор Станіслав Лемпільський). Одногодинний ригороз із філософії дослідник склав також на «достатньо» 17 березня 1932 р.¹⁰⁹

На відміну від А. Бахманна та Т. Цешляка, що складали двогодинний іспит перед одногодинним іспитом із філософії, Л. Попель до строгого екзамену з етнології та антропології (приймала комісія у складі Адама Фішера, Яна Чекановського та Єжи Ковальського як голови, що одноголосно оцінила відповіді кандидата на «достатньо») приступив 29 грудня 1932 р. – через

усього періоду та передбачав такий склад комісії: 1) голова – декан факультету (подекуди слово «декан» вручну змінювали на «продекан»); 2) референт і головний екзаменатор; 3) корреферент; 4) екзаменатор з побічного предмета (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, 50 арк.). Тобто міністерське розпорядження від 20 квітня 1937 р. лише ствердило практику, що замість секретаря членом комісії значився екзаменатор з побічного предмета.

¹⁰⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 47.

¹⁰⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 151, 209, 264.

¹⁰⁹ Там само, оп. 4, спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота...), 1931, арк. 1–3.

тиждень після екзаменаційного випробування з філософії (склав 21 грудня 1932 р. на «достатньо» перед комісією в складі Казімежа Айдукевича, Мстислава Вартенберга та Єжи Ковальського як голови)¹¹⁰, що засвідчує довільність послідовності строгих іспитів.

Наступні докторанти-етнологи мали вже магістерські ступені, тож здобували «докторати нового типу», що передбачало і зміни стосовно строгих іспитів, а саме: складання лише одного екзамену – з головного та побічного предметів. Так, 1 червня 1932 р. перед комісією в складі декана гуманітарного факультету Владислава Подляхи як голови, Адама Фішера як референта та головного екзаменатора, Яна Чекановського як корреферента та Юліуша Кляйнера як екзаменатора з побічного предмета склав строгий двогодинний іспит з етнології як головного предмета та історії польської літератури як побічного предмета (усі члени комісії поставили за відповідь найвищу оцінку) Г. Перльс¹¹¹. До строгого двогодинного іспиту з етнології як головного предмета та з польської філології (польської мови) як побічного приступив 8 квітня 1933 р. Ю. Гаєк. До екзаменаційної комісії ввійшли три попередні члени: голова продекан гуманітарного факультету Владислав Подляха, референт і головний екзаменатор Адам Фішер, корреферент Ян Чекановський, натомість екзаменатором із побічного предмета був Генрик Гартнер. Усі четверо членів комісії оцінили відповідь кандидата на «з відзнакою». Як наслідок, рада гуманітарного факультету ухвалою від 26 квітня 1933 р. надала Ю. Гаєку ступінь доктора філософії. Академічний сенат затвердив цю ухвалу на засіданні 1 травня 1933 р.¹¹² Згідно з ухвалою ради гуманітарного факультету від 21 червня 1933 р., отриманою на підставі письмових відгуків референтів А. Фішера та Я. Чекановського на докторську роботу, до строгого двогодинного іспиту з етнографії з етнологією як головного предмета (референт і головний екзаменатор А. Фішер, корреферент Я. Чекановський) та з польської мови як побічного предмета (екзаменатор Г. Гартнер) допустили А. Яворчака. Іспит відбувся 27 червня 1933 р.: члени комісії (окрім згаданих, до неї ввійшов декан гуманітарного факультету Є. Ковальський) одноголосно оцінили відповідь докторанта на «з відзнакою». Тож комісія ухвалила запропонувати факультетській раді на засіданні від 28 червня 1933 р. надати А. Яворчаку ступінь доктора¹¹³.

Двогодинний іспит з етнографії з етнологією як головного предмета та зі слов'янської філології як побічного 19 червня 1934 р. склав В. Пашницький.

¹¹⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 216 зв., 231.

¹¹¹ Там само, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 1 зв.

¹¹² Там само, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск...), 1932–1938, арк. 1–5; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 4.

¹¹³ Там само, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 6.

Іспит відбувся перед комісією у складі професорів Адама Фішера (референт і головний екзаменатор), Яна Чекановського (корреферент), Вітольда Ташицького (екзаменатор із побічного предмета) і декана гуманітарного факультету Теофіля Модельського (голова). Відповідь В. Пашницького одноголосно оцінили якнайвище, тож комісія ухвалила запропонувати Раді гуманітарного факультету 27 червня 1934 р. надати йому ступінь доктора філософії¹¹⁴.

Певні неточності є в протоколі засідання комісії, яка 20 червня 1939 р. приймала строгий двогодинний іспит у Р. Гарасимчука. Наприклад, у складі комісії зазначено декана гуманітарного факультету Зигмунта Черни як голову, Адама Фішера як референта і головного екзаменатора, Яна Чекановського як корреферента й Адольфа Хибінського як екзаменатора з побічного предмета. Натомість далі у протоколі йдеться, що строгий двогодинний іспит (оцінений усіма членами комісії на «з відзнакою») передбачав складання етнографії з етнологією як головного предмета та антропології як побічного предмета¹¹⁵. Тож, вочевидь, маємо справу з помилкою під час заповнення протоколу: або екзаменатором із побічного предмета був Я. Чекановський, або ж побічним предметом була музикологія, що цілком логічно з огляду на тему докторської роботи Р. Гарасимчука – «Гуцульські танці»¹¹⁶.

Ще 17 травня 1939 р. на засіданні ради гуманітарного факультету обрано комісію у складі декана З. Черни (голова) та професорів А. Фішера (референт і головний екзаменатор), Я. Чекановського (корреферент) і В. Ташицького (екзаменатор із побічного предмета) для докторизації І. Іванчук-Нестюк¹¹⁷, а 19 травня кандидатка подала до ради заяву: «Прошу допустити мене до іспиту на доктора філософії з етнографії з етнологією як головного предмета та зі слов'янської філології як побічного»¹¹⁸. Після обговорення наприкінці травня на засіданні факультетської ради відгуків на докторську роботу дослідниці 23 червня 1939 р. відбувся двогодинний ригороз. Троє членів комісії виставили оцінки «з відзнакою», а В. Ташицький – «дуже добре»¹¹⁹.

¹¹⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 8.

¹¹⁵ Там само, арк. 27 зв.

¹¹⁶ Неуважність під час заповнення протоколу підтверджує зазначення лише етнографії в засягу головного предмета у відповідній ухвалі за підписом З. Черни (попри те, що вище ним названі етнографія з етнологією): «На підставі повищих висновків Комісія ухвалила запропонувати Раді гуманітарного факультету наступне подання: п. мгр Роман-Володимир Гарасимчук склав строгий іспит з етнографії як головного предмета та з антропології як побічного предмета з результатом «з відзнакою», унаслідок чого Рада гуманітарного факультету ухвалою 28 червня 1939 р. надає йому ступінь доктора філософії» (Там само).

¹¹⁷ Там само, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск...), 1939, арк. 3; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 29 зв.

¹¹⁸ Там само, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск...), 1939, арк. 1.

¹¹⁹ Там само, арк. 2 зв.–5 зв.; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 29 зв. Остаточна ухвала за підписом З. Черни звучала так: «Запропонувати Раді гуманітарного факультету наступне подання: п. мгр Ірина Іванчук-Нестюкова склала строгий іспит з етнографії з етнологією як головного предмета та зі слов'янської філології як побічного предмета з результатом «з відзнакою», унаслідок чого Рада гуманітарного

Окремої згадки потребують докторанти, які складали «великий ригороз», де етнологія була побічним іспитом (екзаменатор А. Фішер). Наприклад, строгий двогодинний іспит із преісторії та етнології 13 червня 1929 р. склав Т. Сулімівський. Комісія в складі Л. Козловського, А. Фішера й А. Хибінського як голови одноголосно оцінила відповідь докторанта на «бездоганно»¹²⁰.

Поширеним було поєднання етнології як побічного іспиту з польською філологією як головним іспитом. У 1929 р. її склав на «достатньо» Ігнацій Януш, докторська робота якого на тему «Говірка Домарадза» є «діалектологічною монографією» про село Бжозовського повіту, а 1932 р. також на «достатньо» – Ігнацій Осікович – автор докторської роботи «Говірка Кобилянки», присвяченої говірці села Горлицького повіту¹²¹. Не можна оминати увагою «великий ригороз» Ярослава-Богдана Рудницького, автора докторської роботи про топоніми Бойківщини. У протоколі комісії зазначено, що 18 березня 1937 р. він склав строгий двогодинний іспит зі слов'янської філології та з польської філології, отримавши в А. Фішера «з відзнакою» (вочевидь, під час заповнення протоколу сталася помилка, позаяк А. Фішер фігурує як екзаменатор із побічного предмета, хоча таким зазначено польську філологію)¹²².

Іспит з етнології як побічного предмета при головному – польській філології – на «бездоганно» у 1929 р. склав Міхал Ульванський (тема докторської роботи «Крашевський щодо мистецтва»), а 1932 р. – Станіслава-Софія Якубовська («Євреї у творах Жеромського»), Генрик Зигмунт Брайт («Суфіксальна варіативність -e-/-o- у старопольській мові»), натомість Софія-Антоніна Ольберек (ригорозальна книга не містить інформації про тему її роботи) – на «достатньо». У 1933 р. Людвік Рат (докторська робота «Александр А. Ф. Броніковський: розділ з історії польської повісті») склав строгий двогодинний іспит з історії польської літератури та з етнографії з етнологією, отримавши від А. Фішера «з відзнакою»¹²³.

факультету ухвалою 28 червня 1939 р. надає їй ступінь доктора філософії» (Там само, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 29 зв.). Зазначимо, що особа, яка заповнювала протокол комісії (та сама, що й у випадку Р. Гарасимчука), у назві побічного іспиту допустила помилку, зазначивши його як антропологію (згодом виправили на слов'янську філологію).

¹²⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 536 зв. Наголосимо, що Т. Сулімівський цікавився етнологією професійно. Зокрема, написав ґрунтовну статтю «Рибальство на верхньому Сяні» (Tadeusz Sulimirski, "Rybołówstwo na Górnym Sanie". *Lud*, t. 31 (1932): 35–44).

¹²¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 425; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 192. Проте автори докторських робіт діалектологічного спрямування не завжди обирали етнологію побічним іспитом. Наприклад, автор дослідження «Польська говірка околиць Комарна» Владислав Гаркаля у 1929 р. складав строгий двогодинний іспит з польської та української філології, а Стефан Грабец, який виконав докторат на тему «Географічні назви Гуцульщини», – 24 червня 1939 р. з польської та зі слов'янської філології (Там само, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 554 зв.; Спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 30).

¹²² Там само, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 17.

¹²³ Там само, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 425 зв.; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 30, 30 зв., 53, 89, 173, 191, 217; Спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 5.

Предметний засяг строгих двогодинних іспитів з української філології та з етнології та зі слов'янської філології та з етнології відображають, відповідно, автор докторського дослідження «Байки Леоніда Глібова» Євген-Юлій Пеленський (20 червня 1936 р. склав етнологію на «добре») й автор роботи «Сербська література 1903–1914 років і нові європейські напрями» Мар'ян Якубець, який 23 квітня 1937 р. отримав з етнології як побічного предмета «з відзнакою»¹²⁴.

Цілком логічним був вибір етнології як побічного предмета у Юзефа-Міхала Хомінського, автора докторського дослідження «Питання побудови у сольних піснях Едварда Гріга», який 19 червня 1936 р. склав строгий двогодинний іспит із музикології та з етнології, отримавши від А. Фішера «з відзнакою». Натомість до тем докторських робіт Амелії Діціан («Культурницька діяльність кардинала Бернарда Мецейовського на тлі його життя») та Емми Шрайбер («Войцех Новопольський (Альберт Новокампіан)»), які у 1932 р. склали строгий двогодинний іспит з історії освіти та шкільництва і з етнології (А. Діціан – «з відзнакою», Е. Шрайбер – на «достатньо»)¹²⁵, етнологія мала опосередкований стосунок. Вочевидь, ішлося про зацікавлення дослідниць цією наукою¹²⁶.

Більшість докторантів-антропологів складала строгий двогодинний іспит з антропології як головного предмета та з етнології як побічного предмета, тож у комісії, окрім голів (У 1925 р. – Я. Пташніка, 1926 – К. Твардовського, 1927 – Е. Булянди, 1929 – А. Хибінського, 1932 р. – Є. Ковальського), були, відповідно, Я. Чекановський і А. Фішер. Докторські екзамени в такому поєднанні склали, зокрема, К. Собольський (29 травня 1925 р.), Г. Лемперт (18 березня 1926 р.), С. Клімек (10 травня 1927 р.), М. Григляшевська (27 травня 1929 р.), К. Вьонзовський (29 грудня 1932 р.). Усі докторанти отримали одноголосно оцінку «бездоганно», лише К. Вьонзовський – «бездоганно» більшістю голосів (оцінки членів комісії були такі: Я. Чекановський – «бездоганно», А. Фішер – «достатньо», Є. Ковальський – «бездоганно»)¹²⁷.

¹²⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 18, 19. Для порівняння зазначимо, що автор докторської роботи на схожу тематику «Сербська повість XIX століття. Творці і твори» Ян Станіслав Межва того ж 1937 р. складав іспити зі слов'янської філології та української філології (екзаменатором побічного предмета був Я. Янув) (Там само, арк. 23 зв.).

¹²⁵ Там само, арк. 13 зв.; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 31, 80, 168, 210.

¹²⁶ Як голова комісії А. Фішер приймав строгі двогодинні іспити з орієнталістики алтайських мов як головного предмета та загального мовознавства як побічного предмета, який 28 червня 1935 р. склав Мар'ян Тадеуш Левіцький (докторська робота «Прислівникові сполучники на -га, -ги в алтайських мовах»), та з української філології як головного предмета і з польської літератури як побічного, який 30 травня 1936 р. склав Теоктист Пачовський (докторська робота «Життя Святих Димитрія Ростовського») (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів... 1932–1939, арк. 10 зв. 13). Зазначимо, що серед наукового доробку М. Левіцького є праці на стику сходознавства та етнології, зокрема: Marjan Lewicki, "Z rozważań nad kontaktem Słowian z ludami alajskimi". *Lud*, t. 34 (1936): 171–183.

¹²⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 34 зв., 106, 227 зв., 521; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 230 зв.

І. Ульбрих-Кудельська (26 червня 1926 р.) і С. Чортковер (24 січня 1931 р.) склали строгий двогодинний іспит з антропології та преісторії перед комісією у складі Я. Чекановського, Л. Козловського та як голови Я. Пташніка (1926) або В. Подляхи (1931). Відповіді обидвох комісії оцінили на «бездоганно»¹²⁸. Натомість археолог Я. Брик 17 травня 1927 р. складав строгий двогодинний іспит із преісторії як головного предмета та з антропології як побічного. Оцінки, виставлені членами комісії, різнилися: Л. Козловський – «бездоганно», Я. Чекановський – «достатньо», Е. Булянда – «бездоганно», тож більшістю голосів оцінкою за іспит визнали «бездоганно»¹²⁹.

Із проханням про допуск до строгого іспиту з антропології як головного предмета та стародавньої історії як побічного 25 червня 1930 р. до деканату гуманітарного факультету звернувся студент п'ятого року Р. Єндик. Комісія у складі тодішнього декана гуманітарного факультету А. Хибінського як голови та професорів Я. Чекановського і К. Хилінського терміном проведення двогодинного ригорозу визначила 4 липня 1930 р.¹³⁰ У 1921 р. Б. Росінський як «великий ригороз» склав іспити з антропології та зоології¹³¹. Строгий двогодинний іспит з антропології та порівняльної анатомії двічі складала Анна-Владислава Тафлінська: з другої спроби 21 червня 1932 р. більшістю голосів членів комісії вона отримала оцінку «достатньо» (Ян Чекановський – «достатньо»; Казимир Квітнєвський – «недостатньо», Владислав Подляха – «достатньо»)¹³².

¹²⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 152; Оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск...), 1931, арк. 2–4.

¹²⁹ Там само, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 230 зв.

¹³⁰ Там само, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман-Ростислав (докторська робота...), 1930, арк. 2–6.

¹³¹ Там само, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, диплом доктора філософії; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1242: Росінський Болеслав (особова справа), 1944–1946, арк. 4.

¹³² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 48. Принагідно додамо, що «малий ригороз» – строгий одногодинний іспит з філософії – К. Собольський (20 червня 1925 р.), Г. Лемперт (18 травня 1926 р.), М. Григяшевська (1 липня 1929 р.), Т. Генцель (27 червня 1932 р.), К. Вьонзовський (15 грудня 1932 р.) склали на «достатньо». Членами відповідної екзаменаційної комісії в різні роки були філософи К. Твардовський, М. Вартенберг та К. Айдукевич, а головою – Я. Чекановський, К. Хилінський, Є. Ковальський і В. Подляха. Натомість І. Ульбрих-Кудельська (9 червня 1927 р.) та С. Клімек (1 червня 1927 р.) більшістю голосів отримали з цього іспиту «бездоганно». Обидва докторанти-антропологи склали екзамен перед тією самою комісією, члени якої оцінили їх однаково: К. Твардовський – «достатньо», Ю. Кляйнер – «відмінно», Е. Булянда – «відмінно» (зазначимо, що тоді в комісії був лише один філософ – К. Твардовський, тоді як Ю. Кляйнер за фахом – літературознавець, а Е. Булянда – археолог і мистецтвознавець). Я. Брик одногодинний іспит з філософії складав двічі: 24 червня 1926 р. комісія у складі К. Твардовського, М. Вартенберга та Я. Чекановського як голови одноголосно поставила йому «недостатньо», а 19 березня 1927 р. у складі тих самих професорів філософії та Е. Булянди як голови зарахувала результат з найнижчою оцінкою (Там само, спр. 798: Книга протоколів... 1925–1929, арк. 121, 146, 209 зв., 240, 258, 559; Спр. 800: Книга протоколів... 1932–1933, арк. 84 зв., 204 зв.).

Підготовка кандидатських і докторських дисертацій

З 1940 р. у Львівському університеті було змінено систему ступенів відповідно до радянського освітнього законодавства: припинено процедури здобуття ступенів магістра філософії та доктора філософії як першого і другого наукових ступенів, натомість уведено ступені кандидата наук і доктора наук (на початку 1940-х років їх окреслювали науковими або вченими ступенями, відповідно, доцента і професора – науковими або вченими званнями). Восени 1940 р. ректор Михайло Марченко писав, що наукова частина університету підготувала і передала в управління кадрів НКО УРСР для представлення атестаційній комісії ВКВШ при РНК СРСР матеріали професорсько-викладацького складу щодо присвоєння наукових ступенів і звань¹³³.

Як впливає з аналізу біографій викладачів Львівського університету від осені 1939 р. по червень 1941 р., викладачам, які у 1920-х роках працювали в Українському університеті у Львові, ступені доктора філософії було визнано за ступені доктора наук. Натомість частина викладачів – докторів філософії – мала пройти процедуру голосування на раді університету щодо присвоєння їм учених ступенів і вчених звань радянського взірця. Нагадаємо, що навесні 1941 р. відбулося голосування ради щодо присвоєння А. Фішеру ступеня доктора філологічних наук (він був доктором філософії в галузі романської філології та історії мистецтва) та вченого звання професора, а Я. Чекановському – ступеня доктора біологічних наук та вченого звання професора¹³⁴. Проте через початок німецько-радянської війни Наркомат освіти СРСР не встиг затвердити ці рішення.

У статуті Львівського університету 1940 р. було передбачено створення аспірантури. Підготовка аспірантів мала відбуватися за спеціальностями, затвердженими ВКВШ при РНК СРСР. В аспірантуру могли приймати осіб із закінченою вищою освітою відповідно до спеціальності, які зарекомендували здібності до викладацької та науково-дослідницької діяльності. Кандидатури в аспірантуру завідувач кафедри подавав у деканат. Вони мали пройти перевірку згідно з визначеним ВКВШ при РНК СРСР порядком, після чого ректор

¹³³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 22, 23.

¹³⁴ Там само, спр. 145: Фішер Адам (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора філологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету, 1941), арк. 1–23; Спр. 148: Чекановський Ян (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора біологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету), арк. 1–27. У справі А. Фішера щодо ступеня «за» проголосувало 18 членів ради, «проти» – 2, «утрималися» 2; щодо вченого звання «за» – 17, «проти» – 2, «утрималися» 3; у справі Я. Чекановського щодо вченого ступеня «за» проголосував 21 член ради, «проти» – 3, «утрималися» 3, а стосовно вченого звання «за» – 23, «проти» – 1, «утрималися» 3 (Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: виписка з рішення Ради, 1941, (рукопис, оригінал), арк. 6, 8, 17 зв. Докладніше див.: Роман Тарнавський, «Рішення ради Львівського державного університету імені Івана Франка про присвоєння наукових ступенів та вчених звань (січень–травень 1941 р.)». *Історичний архів. Наукові студії* 17 (2016), 22–29.

проводив зарахування, яке затверджував НКО УРСР. Термін навчання в аспірантурі становив три роки (до нього входив і захист дисертації)¹³⁵.

Відповідно до норм статуту про підготовку в університеті аспірантів, його вчена рада на засіданнях упродовж 1940 р. розглянула питання про організацію аспірантури. Відтак 2 вересня 1940 р. ВКВШ при РНК СРСР видала наказ про набір до аспірантури Львівського університету кількістю 30 осіб. Згідно з цим наказом, було підготовлено проєкт розподілу місць¹³⁶. Проте його реалізації завадив початок німецько-радянської війни. Керівником відділу аспірантури Львівського державного університету імені Івана Франка в перші повоєнні роки був Ф. Колесса¹³⁷. На початок 1944/45 н. р. в університеті ще не було аспірантів. Натомість у другому семестрі відкрито аспірантуру при кафедрі української літератури під керівництвом Михайла Возняка: на два вакантні місця прийняли Марію Шевченко і Ярослава Шуста (працював лаборантом цієї кафедри¹³⁸). Тоді ж аспірантом узявся керувати й завідувач кафедри слов'янської філології Іларіон Свенціцький. На 1945/46 н. р. уже розпочато підготовку аспірантів при восьми кафедрах, серед яких – кафедра фольклору й етнографії (керівництво доручили Ф. Колесси). Наголосимо, що керівниками аспірантів, окрім Ф. Колесси, повинні були стати переважно представники довоєнної львівської інтелігенції, які мали звання й ступені¹³⁹, а також тодішній ректор університету Іван Беякевич. Стверджувалося, що перелік спеціальностей, за якими у Львівському державному університеті імені Івана Франка мала відбуватися підготовка аспірантів, за погодженням із ВКВШ при НК СРСР, буде розширений, позаяк університет поповнили нові професори і доктори наук, що мали право керувати аспірантами¹⁴⁰.

¹³⁵ Передбачали, що всі аспіранти будуть забезпечені державною стипендією. Підготовку проводили за індивідуальним планом, погодженим радою факультету та затвердженням деканатом. Безпосереднє керівництво роботою аспіранта та відповідальність за його підготовку покладено на наукового керівника, призначеного деканом із числа професорів та/або докторів наук. Після виконання навчального плану і захисту дисертаційної роботи аспіранту присвоювали ступінь кандидата наук. Осіб, які закінчили аспірантуру, НКО УРСР розподіляв згідно з затвердженням ВКВШ при РНК СРСР планом (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 7, 8, 24, 24 зв., 43–45).

¹³⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ... арк. 21, 22.

¹³⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 30, 33.

¹³⁸ Філарет Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азодовського*, упоряд. Ірина Коваль-Фучило (Київ: Логос, 2011), 177; Наголосимо, що кафедра української літератури у серпні 1944 р. у ректорських наказах фігурувала як «кафедра української філології» (саме її лаборантом 1 серпня 1944 р. призначили Я. Шуста) (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 1 зв., 2 зв.).

¹³⁹ І. Крип'якевич (історія України), М. Возняк (історія української літератури), Є. Мантойфель, Р. Ганшинєц та Е. Булянда (класична філологія), Є. Курилович («ближнє-східна філологія»), В. Тарнавський (англійська філологія), С. Банах (математика).

¹⁴⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 26, 26 зв.

Ірина Коваль-Фучило зазначає, що Я. Шуст у липні 1945 р. вступив до аспірантури при кафедрі фольклору й етнографії¹⁴¹. Тож, вочевидь, згадане вище його перебування в аспірантурі при кафедрі української літератури не було затверджене. Нагадаємо, що у 1934–1937 рр. цей уродженець с. Скала тодішнього Борщівського повіту вивчав у Львівському університеті філософські науки, відтак у 1940 р. закінчив філологічний факультет і водночас Львівський музичний інститут. Тема кандидатської дисертація Я. Шуста звучала як «Кобзарі та лірники України на фоні слов'янського епосу». Аспірантуру молодий дослідник закінчив у 1947/48 н. р. при кафедрі української літератури, захистив роботу в 1953 р.¹⁴²

Наголосимо, що серед спеціальностей, із яких у 1947/48 н. р. Міністерство вищої освіти СРСР дозволило Львівському університету приймати захисти кандидатських і докторських дисертацій і надавати ступені, був фольклор (для порівняння зазначимо, що за напрямом «Філологічні науки» захисти докторських і кандидатських дисертацій могли відбуватися лише з української літератури та фольклору, натомість із російської літератури, російської мови та слов'янської філології – тільки кандидатських дисертацій). Захистів за спеціальностями «етнографія» чи «антропологія» відповідно у напрямках «Історичні науки» та «Біологічні науки» не було передбачено зовсім¹⁴³.

Наприкінці 1947 р. першу редакцію кандидатської дисертації «Фольклор у творчості Федьковича» завершив старший викладач кафедри української літератури Михайло Дуліба¹⁴⁴. Після тривалих змін тему кандидатської дисертації («Зародження і основні лінії розвитку радянського фольклору Західних областей УРСР») обрав аспірант Михайло Нечиталюк, що тоді працював молодшим науковим співробітником відділу фольклору Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР. Під час затвердження на засіданні кафедри української літератури від 30 березня 1948 р. її плану Микола Матвійчук радив аспірантові обов'язково звернути увагу на роль Івана Франка в дослідженні фольклору і на «боротьбу його з поглядами Грушевського в справі оцінки фольклору»¹⁴⁵. Члени кафедри також наголосили на потребі «фольклорних поїздок» М. Нечиталюка західними областями України. На засіданні підрозділу від 18 травня 1948 р. М. Нечиталюк виголосив реферат на тему: «Пісня про волю (до питання про форму і зміст)». Питання, які було порушено в обговоренні, стосувалися, серед іншого,

¹⁴¹ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 177.

¹⁴² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2387: Шуст Ярослав (обліковий лист навчання та магістерських іспитів), 1937, арк. 1–2; Ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 4 зв., 8; Володимир Дяків, «Шуст Ярослав Іванович». *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*, т. II : Л–Я (Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 696.

¹⁴³ *Львівський державний університет імені Ів. Франка*, ред. Роман Волков (Львів : ЛДУ, 1947), 9, 10.

¹⁴⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань... 1947–1948, арк. 19 зв.

¹⁴⁵ Там само, арк. 36 зв.

можливості поєднання у фольклорі «старої форми» і «нового змісту», «радянського фольклору» та фольклорних джерел творчості І. Франка¹⁴⁶. У підсумку тема кандидатської дисертації М. Нечиталюка трансформувалася у таку: «Драматургія Івана Франка і народна творчість» (захищена у 1951 р.)¹⁴⁷.

У середині 1940-х років докторську дисертацію на тему «Іван Грозний в російському епосі» підготував завідувач кафедри російської філології фольклорист Роман Волков. Вочевидь, до Львівського університету дослідник прийшов уже маючи певний її варіант. У звіті про науково-дослідну діяльність університету за 1946 р. наголошено, що це дослідження, у якому зроблено «повний перегляд та переоцінку старих тенденційних трактувань» постаті Івана Грозного в народній творчості, було включене у видавничий план на 1947 р.¹⁴⁸ Стосовно подальшої долі докторської дисертації Р. Волкова у формі монографії чи її захисту в публікаціях про вченого інформації немає¹⁴⁹.

* * *

Отже, процес здобуття ступеня доктора філософії у певній галузі (докторизація), що мав засвідчити статус дослідника в науковому світі, упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. у Львівському університеті був сталим: освітнє законодавство спершу Австро-Угорської монархії, а потім Польської Республіки в цьому питанні майже не відрізнялося (основні права щодо докторизації належали вченим радам факультетів). Відмінність полягала лише в тому, що від середини 1920-х років (враховуючи перехідний період – до кінця першої третини 1930-х років) започатковано зв'язок здобуття ступеня доктора філософії з наявністю ступеня магістра філософії.

Докторизація передбачала написання докторської роботи і складання докторських (строгих, ригорозальних) іспитів – із предметного засягу докторату («великий ригороз») та філософії («малий ригороз»), а від 1932–1933 рр. – лише зі спеціальності. «Великий ригороз» передбачав іспити з двох наук, які й становили галузь, із якої здобуто ступінь доктора філософії. Наприклад, маємо поєднання етнології чи антропології як головного предмета з різними науками у статусі побічного предмета, та навпаки, коли етнологія чи антропологія були другою складовою предметного засягу ступеня доктора філософії (відображає їхні зв'язки з різними галузями знань – фактично міждисциплінарний підхід під час виконання докторських робіт).

¹⁴⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань... 1947–1948, арк. 37, 50.

¹⁴⁷ Там само, арк. 21 зв., 31 зв.–32; Докладніше див.: Михайло Нечиталюк, *Моя пора, моє багатоліття: спогади* (Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, 2005), 236–249.

¹⁴⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 8 : Звіт про науково-дослідну роботу університету за 1946 р. і теми доповідей на березневій науковій конференції, арк. 32.

¹⁴⁹ Ірина Сасевич, «Волков Роман Михайлович». *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*, том I : А–К (Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011), 303.

До початку 1920-х років у Львівському університеті не здобували ступенів доктора у галузях народознавчих наук. Лише завдяки діяльності Я. Чекановського й А. Фішера від першої половини десятиліття такі захисти стали традиційними. Приписи, які ствердили зв'язок першого (магістр філософії) і другого (доктор філософії) наукових ступенів у Львівському університеті, негативно вплинули на захист докторатів з антропології, оскільки впродовж останньої третини 1920-х – 1930-х років у цій галузі не відбувалося захистів магістеріїв. Тож докторизації антропологів, надзвичайно поширені у 1920-х – на початку 1930-х років, припинилися із закінченням дозволеного Міністерством віросповідань та народної освіти перехідного періоду. Натомість докторизація етнологів упродовж усіх 1930-х років була досить активною (троє дослідників, які захистили докторати в другій половині десятиліття, були українцями).

Тематика докторських робіт етнологів і антропологів відображає тенденції розвитку цих наук у Львівському університеті. У галузі антропології – перехід від досліджень, присвячених антропологічному опису населення окремих повітів Польської Республіки, до краніології (зокрема, зі світовим територіальним засягом), а в галузі етнології – від палеоетнології (пошуку історичних джерел явищ культури) до «етнографічних монографій» окремих повітів і територій та досліджень культурних реалій, проте з вужчою територіальною прив'язкою.

Тема докторської роботи В. Пашницького засвідчує, що фольклористика на той час не становила окремої галузі, з якої дозволено було докторизацію, тож відповідну проблематику розглядали в межах докторатів у галузях етнології або окремих філологічних наук (слов'янської філології, української філології тощо).

На початку 1940-х років систему, засновану на ступені доктора філософії, у Львівському університеті було змінено системою, в основі якої – ступені кандидата наук і доктора наук. Отриманню кандидатського ступеня мало сприяти відкриття аспірантури (її діяльність відновлена у 1944 р.). У другій половині 1940-х років деякі аспіранти (зокрема Я. Шуст і М. Нечиталюк) та викладачі (М. Дуліба) виконували роботи з фольклористики. Докторську дисертацію, яка стосувалася б народознавчої проблематики, з викладачів Львівського університету в другій половині 1940-х років подав лише фольклорист Р. Волков.

REFERENCES

Bachmann, Alfred. "Franciszek Persowski. Osady na prawie ruskiem, polskiem, niemieckiem i wołoskiem w ziemi lwowskiej. Studium z dziejów osadnictwa. Lwów, 1927. Skład główny:

- Kasa im. Mianowskiego. S. 160 + 3 mapki (29 rycin w tekście)". *Lud*, t. 26. 1927: 101–102 [in Polish].
- Bachmann, Alfred. *Dach w słowiańskim budownictwie ludowym*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1929 (Bachmann, Alfred. "Dach w słowiańskim 440 budownictwie ludowym". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 5, zesz. 4. 1929: 271–476) [in Polish].
- Barthel de Weydenthal, Marya. *Uroczne oczy*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1921 (Barthel de Weydenthal, Marya. "Uroczne oczy". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 1, zesz. 3. 1923: 213–264) [in Polish].
- Bryk, Jan. *Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1928 (Bryk, Jan. "Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 5, zesz. 2 (1928): 49–111, tabl.) [in Polish].
- Bystron, Jan Stanisław. "Marja Barthel de Weydenthal. Uroczne oczy. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział II, t. 1, zesz. 3, str. 52". *Lud*, t. 21. 1922: 162 [in Polish].
- Czekanowski, Jan. "W odpowiedzi p. K. Stołyhwie i Dr. St. Poniatowskiemu". *Lud*, t. 24. 1925: 225–228 [in Polish].
- Czekanowski, Jan. "Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w piętnastoleciu. 1914–1928". *Lud*, t. 27. 1928: 183–190 [in Polish].
- Czortkower, Salomon. *Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego*. Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1939 (Czortkower, Salomon. "Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział III: Matematyczno-przyrodniczy, t. 10, zesz. 8. 1939: 359–454) [in Polish].
- Falkowski, Jan. "Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934)". *Lud*, t. 32. 1933: 183–192 [in Polish].
- Falkowski, Jan. *Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1931 (Falkowski, Jan. "Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 8, zesz. 2. 1931: 113–244) [in Polish].
- Fischer, Adam. "Jan Falkowski: Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleo-etnologiczne. Lwów, Towarzystwo Naukowe 1931. Str. 132. Z 76 rycinami i 1 mapą w tekście". *Lud*, t. 30. 1931: 254 [in Polish].
- Gajek, Józef. *Kogut w wierzeniach ludowych*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1934 (Gajek, Józef. "Kogut w wierzeniach ludowych". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 13, zesz. 2. 1934: 287–459) [in Polish].
- Harasymczuk, Roman Włodzimierz. "Tańce huculskie". *Prace Etnograficzne*, t. 5. 1939: 1–303 + 26 map, 64 ryc., 6 tabl. i 287 melodii taneczne [in Polish].
- Henzel, Tadeusz. *Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1934 (Henzel, Tadeusz. "Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział III: Matematyczno-przyrodniczy, t. 6, zesz. 11. 1935: 231–302, tabl.) [in Polish].
- Jaworcak, Aleksander. *Wieś Dąbrówki, powiat Łańcut. Monografia etnograficzna*. Lwów: Wydział Powiatowy w Łańcut, 1936 [in Polish].
- Klimek, Stanisław. "Studja nad kranjologią Azji Północnej, Środkowej i Wschodniej". *Kosmos*, t. 52, zesz. 3–4. 1927: 665–713 [in Polish].

- Lewicki, Marjan. "Z rozważań nad kontaktem Słowian z ludami ałtajskimi". *Lud*, t. 34. 1936: 171–183 [in Polish].
- Malinowski, Andrzej. "Profesor Franciszek Wokroj (1906–1991) – jego życie i dzieło". *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego*, t. 10, zesz. 2. 2007: 179–181 [in Polish].
- Mydlarski, Jan. *Analiza antropologiczna ludności powiatu piznieńskiego*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1924 (Mydlarski, Jan. "Analiza antropologiczna ludności powiatu piznieńskiego". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, dział III: Matematyczno-przyrodniczy, t. 3, zesz. 8. 1926: 155–228, 6 mapek) [in Polish].
- Perls, Henryk. *Wąz w wierzeniach ludu polskiego*. Lwów: Drukarnia Nauk., 1937 [in Polish].
- Persowski, Franciszek. "Bachmann A. Dach w słowiańskim budownictwie ludowym. Lwów: Nakładem Towarzystwa Naukowego, 1929. – 205 s.". *Ziemia*, r. 16, zesz. 12. 1931: 230–232 [in Polish].
- Poniatowski, Stanisław. "W sprawie polemiki pomiędzy p. J. Czekanowskim a p. K. Stołyhwą". *Lud*, t. 24. 1925: 200–202 [in Polish].
- Popel, Leon. "Stępa w Polsce". *Lud*, t. 34. 1936: 187–269.
- Rakowski, Jan. "Bronislavia Redziszewskii". *Kosmos*, t. 26. 1901: 313–326, tab. I–IV [in Polish].
- Rakowski, Jan. "Przyczynek do anatomii porównawczej narządów krążenia u robaków". *Kosmos*, t. 22. 1898: 144–155 [in Polish].
- Rakowski, Jan. "Przyczynek do budowy przewodu pokarmowego pijawki lekarskiej". *Kosmos*, t. 21. 1896: 81–86 [in Polish].
- Rosiński, Bolesław. "Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu Pułtuskiego". *Kosmos*, t. 48, zesz. 2–3. 1923: 302–360 [in Polish].
- Śmiszko, Marcyan. *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1932 (Śmiszko, Marcyan. "Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 9, zesz. 2. 1932: 153–345, tabl.) [in Polish].
- Stojanowski, Karol. "Typy kranologiczne Polski". *Kosmos*, t. 49, zesz. 3. 1924: 660–766 [in Polish].
- Stołyhwo, Kazimierz. "Odpowiedź p. Czekanowskiemu na jego wyjaśnienia w sprawie recenzji z odczytu Stanisława Poniatowskiego p. t.: «Podłoże rasowe kultur zasadniczych»". *Lud*, t. 24. 1925: 195–200 [in Polish].
- Sulimirski, Tadeusz. "Rybołówstwo na Górnym Sanie". *Lud*, t. 31. 1932: 35–44 [in Polish].
- Sulimirski, Tadeusz. *Bronzy Małopolski Środkowej*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1929 (Sulimirski, Tadeusz. "Bronzy Małopolski Środkowej". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego*, dział II: Historyczno-filozoficzny, t. 6, zesz. 1. 1930: 1–68, tabl.) [in Polish].
- Tarnavskiy, Roman. "Iryna Nestiuk: the Addition to the Biography of the Representative of Lviv Ethnological School of Adam Fischer". *Східноєвропейський історичний вісник*, спецвип. 2019: 137–144 [in English].
- Hlushko, Mykhailo. *Henezys tvarynnoho zapriahu v Ukraini (Kulturno-istorychna problema)*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2003 [in Ukrainian].
- Holovatskyi, Ivan. *Ivan Rakovskyi (1874–1949). Zhyttiepysno-bibliohrafichnyi narys*. Lviv: NTSh, 2004 (Vydatni diiachy NTSh, ch. 9) [in Ukrainian].

- Dragan, Mykhailo. *Ukrainski derevliani tserkvy. Heneza i rozvii form, v dvokh chastynakh, peredmovna Volodymyr Aleksandrovych, prymitky Volodymyr Aleksandrovych ta Vasyl Slobodian; predmetno-heohrafichnyi pokazhchyk, slovnyk terminiv Vasyl Slobodian; uporiadnyk Oleksandr Savchuk*. Kharkiv: Vydavets Savchuk O. O., 2014 [in Ukrainian].
- Dragan, Mykhailo. *Ukrainski derevliani tserkvy: Heneza i rozvii form*, ch. 1. Lviv: Natsionalnyi muzei u Lvovi, 1937 [in Ukrainian].
- Dragan, Mykhailo. *Ukrainski derevliani tserkvy: Heneza i rozvii form*, ch. 2. Lviv: Natsionalnyi muzei u Lvovi, 1937 [in Ukrainian].
- Diakiv, Volodymyr. “Shust Yaroslav Ivanovych”. *Encyclopedia. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*, t. II: L–Ia. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2014. 696 [in Ukrainian].
- Kolessa, Filaret. *Obnova ukrainskoi etnohrafii y folklorystyky na Zakhidnykh oblastiakh URSR. Lystuvannia F. Kolessy y M. Azadovskoho*, uporiad. Iryna Koval-Fuchylo. Kyiv: Lohos, 2011 [in Ukrainian].
- Lvivskyi derzhavnyi universytet imeni Iv. Franka*, red. Roman Volkov. Lviv: LDU, 1947 [in Ukrainian].
- Movna, Uliana. “Prychynky do okreslennia mistisia Yuzefa Gaika (1907–1987) u systemi etnokulturnykh koordynat Ukrainy ta Polschi”. *Materialy do ukrainskoi etnologii*, t. 7. 2008: 102–105 [in Ukrainian].
- Mozdyr, Mykola. “Vchenyi-narodoznavets”. *Roman Harasymchuk. Narodni tantsi ukrainsiv Karpat*, kn. 2: Boikivski i lemktivski tantsi, nauk. red. Roman Kyrchiv. Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy, 2008: 308–313 [in Ukrainian].
- Nechytaliuk, Mykhailo. *Moia pora, moie bahatolittia: spohady*. Lviv: LNB im. V. Stefanyka NAN Ukrainy, 2005 [in Ukrainian].
- Pavliuk, Stepan & Kyrchiv, Roman. “Unikalne doslidzhennia i yoho avtor”. *Roman Harasymchuk. Narodni tantsi ukrainsiv Karpat*, kn. 1: Hutsulski tantsi, nauk. red. Roman Kyrchiv. Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy, 2008: 5–28 [in Ukrainian].
- Pohoralskyi, Yaroslav. “Smishko Markiiian-Orest”. *Encyclopedia. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*, t. II: L–Ia. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2014. 445 [in Ukrainian].
- Rachkovskyi, Hryhorii. “Hentsel (Henzel) Tadeush”. *Encyclopedia. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*, t. II: L–Ia. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2014. 332 [in Ukrainian].
- Saievych, Iryna. “Volkov Roman Mykhailovych”. *Encyclopedia. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*, t. I: A–K. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2011. 303 [in Ukrainian].
- Svientsitska, Vira. “Mykhailo Drahan – doslidnyk monumentalnoho mystetstva Zakhidnoi Ukrainy”. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, t. 227. 1994: 183–195 [in Ukrainian].
- Tarnavskyi, Roman. “Doktoraty z etnohrafii ta etnologii u Lvivskomu universyteti (1930-ti rr.)”. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istorii. Politologii*, vyp. 17. 2016: 99–106 [in Ukrainian].
- Tarnavskyi, Roman. “Pratsia Romana Rostyslava Yendyka «Kraniolohichniy analiz Lvivskoi kozatskoi mohyly XVII st.»”. *Kozatstvo v istorii Ukrainy (do 360-richchia bytvy pid Batohom)*. Vinnytsia: VDPNU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, 2012: 165–167 [in Ukrainian].
- Tarnavskyi, Roman. “Rishennia rady Lvivskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka pro prysvoiennia naukovykh stupeniv ta vchenykh zvan (sichen–traven 1941 r.)”. *Istorychnyi arkhiv. Naukovi studii*, vyp. 17. 2016: 22–29 [in Ukrainian].
- Franko, Oksana. *Fedir Vovk – vchenyi i hromadskiy diiach*. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 2001 [in Ukrainian].

OBTAINING THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY, CANDIDATE AND DOCTOR OF SCIENCES ETHNOLOGISTS OF LVIV UNIVERSITY AT THE END OF THE XIX – IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

Roman TARNAVSKYI

Ivan Franko National University of Lviv

The Chair of Ethnology

1 Universytetska str., Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: roman.tarnavskyi@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7817-6730>

The article is devoted to ethnographic studies at the Lviv University through the prism of the doctorate procedure. It was established that the mechanism of obtaining a doctor's degree was constant throughout the end of the 19-th and the first third of the 20-th centuries, and provided for the defense of a doctoral thesis and the passing of doctoral (rigorous, strict) examinations. According to the decree of the Minister of Religions and Public Education dated November 11, 1924, the acquisition of the degree of Doctor of Philosophy was linked to the availability of the first scientific degree – Master of Philosophy, and new norms for the publication of doctoral work were also introduced. It was established that the permitted transitional period lasted until 1932–1933.

Doctoral works on ethnological subjects were analyzed: studies of ethnological, folkloristic, art history, and anthropological directions. It was found out that the first doctorates in ethnology at the Lviv University were protected after the opening of the units headed by Jan Chekanovskiy and Adam Fisher. It was also established that during the interwar period, the subject of works for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of ethnology changed from the so-called paleoethnological problems to field studies of Ukrainian and Polish ethnic lands within the Republic of Poland.

It is emphasized that ethnology as the main subject was defended in folkloristic ("Jesus Christ in apocrypha, fairy tales, legends, stories and Ukrainian folk songs" by Vasyl Pashnytskyi) and art history ("Hutsul dances" by Roman Harasymchuk) direction. During the interwar period, the university also protected works from other fields of scientific knowledge (classical archeology, ancient history, social and economic history, etc.), the subject of which is related to ethnology. A landmark event was the defense of Mykhailo Dragan's work "Ukrainian Wooden Churches. Genesis and Development" (1932) – as a basis for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of history of modern art and classical archaeology.

It was established that exams were an indispensable part of doctoring, in particular, an exam in two different disciplines, the combination of which as the main and minor subjects determined the field of the scientific degree.

The peculiarities of the preparation of dissertations on ethnographic topics against the background of the transition from the Doctor of Philosophy degree system to the Candidate of Science and Doctor of Science degree system during the Sovietization of Lviv University are revealed. In 1940, a graduate school was established, which was able to fully function only after the university's activities were resumed in August 1944. It was established that the Ivan Franko Lviv State University had the right to conduct candidate and doctoral theses defenses in the specialty "Folklore".

Among the post-graduate students who prepared candidate dissertations on ethnological issues were Yaroslav Shust (the topic "Kobzars and Lyrniks of Ukraine against the background of the Slavic epic") and Mykhailo Nechytalyuk (the topic "The origin and main lines of development of Soviet folklore of the Western regions of the Ukrainian SSR", later changed to theme "Ivan Franko's dramaturgy and folk creativity"), among the teachers is the senior lecturer of the Department of Ukrainian Literature Mykhailo Dulyba (theme "Folklore in Fedkovych's work"). Only the head of the department of Russian philology, Roman Volkov, worked on the doctoral dissertation in folkloristics (the topic "Ivan the Terrible in the Russian epic"). On the other hand, the sources do not record the preparation and defense of dissertations on ethnography or anthropology in the 1940-s.

Keywords: Lviv University, doctorate, ethnology, anthropology, rigorous exams

Стаття надійшла до редколегії 04.02.2022

Стаття прийнята до друку 09.02.2022